

Claudiopolis Örneği Işığında Bir Kedigile Binmiş Dionysos Mozaiklerine Genel Bir Bakış

An Overview of Dionysos on a Feline Mosaics in the Light of the Claudiolopolis Sample

Sezin SEZER*

(Received 14 March 2023, accepted after revision 01 October 2024)

Öz

Claudiopolis (Bolu), Antik Dönem'de Bithynia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan önemli bir kentti. 2011 yılında kent merkezinde yapılan kurtarma kazısı çalışması esnasında bir Dionysos Mozaiki açığa çıkarılmıştır. Dionysos Mozaiki kentteki bir Roma villasının zemininde yer almış olan bir taban mozaikidir ve dikdörtgen bir biçimde düzenlenmiştir. Mozaik tabanı 590 cm x 620 cm ölçülerindedir.

Bir kedigil üzerine binmiş olan Dionysos kompozisyonu Antik Dönem'de mozaik ustalarının repertuvarlarının sık tercih edilen bir tasviri olmuştur. Bu kompozisyon Geç Klasik Dönem'den, Geç Antik Dönem'e kadar Akdeniz çevresindeki çok sayıdaki atölye tarafından benimsenerek müşterilerinin tercihlerine göre mozaikler üzerine uyarlanmıştır. Bu mozaiklerde Dionysos, bazen küçük bir çocuk bazen de genç bir erişkin olarak tasvir edilmiştir. Kompozisyonun çevresine genellikle dört mevsimi sembolize eden dört ayaklı hayvanlar, kuşlar ve bitkiler yerleştirilmiştir.

Dikdörtgen biçiminde düzenlenmiş olan Claudiolopolis Mozaiki'nde merkezdeki dairesel pano içerisinde bir leopar üzerine oturmuş olan genç Dionysos tasvir edilmiştir. Yarı çıplak durumda olan Dionysos'un başına sarmaşık yapraklarından oluşan bir çelenk yerleştirilmiştir. Sağ elinde bir thyrsos taşımaktadır. Merkezi dairesel panonun dört yanındaki yarım dairesel panolara yerleştirilen dört ayaklı hayvanlar ve içbükey kare panolara yerleştirilen kuşlar, dört mevsimi sembolize etmiştir. Merkezi dairesel panonun dört köşesindeki çeyrek dairesel panolara ise kraterler yerleştirilmiştir. Panoları geometrik ve bitkisel motiflerden oluşan bir bordür çevirmiştir. Claudiolopolis Mozaiki'ndeki sahnenin diğer bölgelerde yer alan versiyonları ile ortak olan özellikleri onların aynı orijinalin kopyaları olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dionysos, mozaik, mevsimler, kedigiller, kuşlar, Claudiolopolis.

Abstract

Claudiopolis (Bolu) was a prominent city on the border of Bithynia during the Ancient Period. The Dionysos Mosaic was unearthed during a rescue excavation in the city center in 2011. The Dionysos Mosaic is a floor mosaic located on the floor of a Roman villa in the city, and it is arranged as a rectangular shape. The size of the mosaic base is 590 cm x 620 cm.

The composition of Dionysos riding on a feline was a frequently preferred depiction in the repertoire of mosaic masters in the Ancient Period. This composition was adopted by many workshops around the Mediterranean from the Late Classical Period to the Late Antique Period and it was adapted on mosaics according to the preferences of their customers. Dionysos on these mosaics was sometimes depicted either as a little boy or as a young adult. Four-legged animals, birds, and plants symbolizing the four seasons were usually placed around the composition.

* Sezin Sezer, Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kars, Türkiye. <https://orcid.org/0000-0002-2844-0513>.
E-posta: sezinsezer1@hotmail.com

The young Dionysus sitting on a leopard in the circular panel in the center is depicted on Claudiopolis Mosaic arranged in a rectangle shape. A wreath of ivy leaves is placed on the head of the half-naked Dionysus. It holds a thyrsos in its right hand. Four-legged animals placed on the semicircular panels on the four sides of central panel and the birds placed on the concave square panels symbolize four seasons. The craters are placed on the quarter circular panels at the four corners of the central panel. A line around the mosaic consisting of geometric and floral motifs surrounds the panels. When compared with other versions found in other regions, the common characteristics of the scene in the Claudiopolis Mosaic indicate that they are the copies of the same original work.

Keywords: Dionysos, mosaic, seasons, felines, birds, Claudiopolis.

Claudiopolis (Bolu), Antik Dönem’de Bithynia Bölgesi sınırları içerisinde yer alan önemli bir kentti (Magie 1950: 307, 546, 590, 596, 614, 622, 1190-1191; Dörner 1952: 32-67; Vermeule 1968: 317-318, 151; Boatwright 2000: 100, 105). 2011 yılında Bolu İli, Merkez İlçesi, Büyükcami Mahallesi, Kentsel Arkeolojik Sit Alanı içerisinde Bolu Müzesi tarafından yapılan kurtarma kazısı çalışmaları sonucunda antik bir yapıya ait doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan moloz taştan duvar kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Yapı kalıntısında 1 adedi mozaik taban döşemeli 16 adet mekân tespit edilmiştir. Açığa çıkarılan kalıntılar antik yapının plan ve fonksiyonuna ilişkin kesin bir bilgi vermemektedir. Mozaik taban döşemesi 590 cm x 620 cm ölçülerindedir (Res. 1, Çiz. 1). Mozaığın orta bölümüne Bizans Dönemi’nde kuzey-güney doğrultusunda tabanı tuğla, kenarları moloz taşlı bir kanal açılmış bu nedenle mozaığın kanal geçirilen bu bölümü tamamen yok olmuştur. Figürlü pano ve geometrik bordürün yüzeyinde yer yer tessera kayıpları mevcuttur. Mozaığın tüm yüzeyi oldukça kalın bir kireç tabakası ile kaplanmıştır. Dikdörtgen panolar biçiminde kesilen mozaik, plakalar halinde kaldırılarak Bolu Müzesine nakledilmiştir.

Resim 1
Claudiopolis Dionysos Mozaığı (Bolu Müzesi Arşivi).

Çizim 1
Claudiopolis Dionysos Mozaiği.

1.Figürlü Kompozisyon

1.1. Merkezi Dairesel Pano: Leopar Üzerinde Dionysos

Zemini krem rengindeki tesseralardan oluşan merkezi dairesel panoda bir leopar üzerine yan binmiş olan genç Dionysos tasvir edilmiştir (Res. 2). Tanrı, tek başına betimlenmiştir. Vücudunun üst kısmı cepheden, belden aşağısı ise hafifçe sağına dönük vaziyette tasvir edilmiştir. Başını hafifçe kendi soluna doğru çevirmiştir. Bakışları da soluna doğru yönlendirilmiştir. Uzun ve dalgalı olan saçları, boynunun her iki yanından ikişer bukle olarak omuzlarının

Resim 2
Leopara binmiş Dionysos Madalyonu (Bolu Müzesi Arşivi).

üzerine düşürülmüştür. Başına sarmaşık yapraklarından oluşan bir çelenk yerleştirilmiştir. Gözleri badem biçimindedir ve kaşları düşüktür. Etli dudakları hafif aralıktır. Vücudunun üst kısmı çıplaktır ve belden aşağısına bir himation sarılmıştır. Himationun tamamen örttüğü sağ bacak dizden bükülerek geriye doğru çekilmiştir. Dizden aşağısı himation tarafından açıkta bırakılan sol bacak ise dizden bükülerek hafifçe yukarı doğru kaldırılmıştır. Sol dizinin üzerine siyah ve kahve renkteki tesseralardan oluşan thyrusun gövdesini dayamış iken thyrus vücudunu çapraz bir biçimde kesmiştir. Sol kolunu yana doğru açmış ve sol eliyle leoparın boynunu kavramıştır. Yana doğru açmış olduğu sağ kolunu dirsekten hafifçe bükerek yukarı doğru kaldırmış ve sağ eliyle thyrusunu tutmuştur. Dionysos'un teni krem renginde iken saçları ve himationu kahverengindedir.

Leopar (izleyiciye göre) sağa doğru hareket etmiştir. Kahverengi olan leoparın vücudu siyah beneklidir. Leopar, geriye doğru çevirerek yukarı kaldırdığı başı ile Dionysos'a bakmaktadır. Ağzı açık, kaşları çatık, bıyıkları dik ve hırlar şeklindedir. Sol ön pençesini yukarı doğru kaldırmıştır. Önce geriye doğru açtığı kuyruğunu sonra yukarı doğru kaldırmıştır. Sahnenin alt kısmı tahrip olduğu için Dionysos ve leoparın ayakları ile bastıkları zemin görünmemektedir.

Merkezde yer alan dairesel pano: kızıl kahve renkli tesseralardan oluşan piramidal üçgen motifli bordürle çerçevelenmiştir. Daha sonra siyah renkli çift sıra tesseralardan oluşan düz bir çizgi yer alır. Bunun etrafını ise siyah, açık kahve, kızıl kahve, yeşil ve krem renklerdeki tesseralardan oluşan iki kollu giyoş motifi çevirir.

2. Kedigil Üzerine Binmiş Olan Dionysos Kompozisyonunun İkonografisi

Bir kedigil üzerine binmiş olan Dionysos kompozisyonu, MÖ 4.yüzyıl boyunca Attikalı ve Güney İtalyalı vazo ressamı (Res. 3) tarafından yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Gasparri 1986a: 461 nos. 430, 433 pl. 349). MÖ 4. yüzyıldaki örneklerin tümünde Dionysos daima bir leopar üzerine binmiş şekilde tasvir edilmiştir. Bazen bacakları iki yana açık olarak bazen de yan binmiş (Gasparri 1986: 461 nos. 430, 433 pl. 349) olarak gösterilmiştir. Etrafı her zaman thiasosun

Resim 3
Pantere binmiş Dionysos, Çan Krater (theoi.com)

üyeleri tarafından çevrilmiştir (Gasparri 1986: 461 nos. 430, 433 pl. 349). Vücudunun üst kısmı çıplaktır, belden aşağısına himation sarmıştır (Gasparri 1986: 461 nos. 430, 433 pl. 349). Elinde thyrsos (Gasparri 1986: 461 no. 430 pl. 349) ve kantharos (Gasparri 1986: 461 no. 433 pl. 349) taşımaktadır. Aynı kompozisyon Roma Dönemi'nde serbest heykellerde (Richter 1954: 107 no. 209 pl. CXLVIII, a-b) ve lahitlerde (Res. 4), (McCann 1978: 94-103 no. 17 figs. 109, 113) kullanılmıştır. Bu örneklerde; Dionysos pantere yan binmiştir, vücudunun üst kısmında nebris yer alırken belden aşağısına himation sarmıştır, elinde thyrsos ve kantharos tutmaktadır (McCann 1978: figs. 109, 113). Başına sarmaşık yapraklarından oluşan bir çelenk yerleştirilmiştir (McCann 1978: figs. 109, 113).

Resim 4

Pantere binmiş Dionysos, Badminton Lahiti
(Jacome 2013: pl.XXXI fig. 29.8).

3. Kedigil Üzerine Binmiş Olan Dionysos Kompozisyonunun Tasvir Edildiği Mozaiklerin Genel İkonografik Özellikleri

Kedigiller, Dionysiak ikonografinin önemli bir elemanıdır. Dionysos ile bir aslan ya da bir leoparın yakın bağlantılı olarak tasvir edilmesi MÖ 6. yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir (Welch 1998: 134). Bu gruba Hellenistik Dönem'de üçüncü bir kedigil olarak kaplan katılmıştır. Dionysos'un favori hayvanı ve ana atribülerinden biri olan leopar, sahibinin yanındaki yavru bir köpek gibi Dionysos'un etrafında gezinirken veya arabasını çekerken ya da onu sırtında taşır iken oldukça sık tasvir edilmiştir. Nadiren de olsa bir kaplanın, leoparın yerine geçmesi sebebiyle "kaplan binici" olarak da isimlendirilen bir kedigil üzerine binmiş Dionysos kompozisyonu Antik Dönem mozaik sanatçılarının repertuarlarının standart bir tasviri olmuştur. Bu kompozisyon, Klasik Dönem'in sonundan Antik Dönem'in sonuna kadar Akdeniz çevresindeki çok sayıda atölye tarafından benimsenerek müşterilerinin tercihlerine göre uyarlanmıştır.

Kompozisyon ya yalnızca gösterişli bir hayvan ile onun sırtına binmiş aynı ölçüde gösterişli tanrı figürü olarak ya da thiasosun bir veya daha çok üyesinin onlara eşlik ettiği biçimde tasvir edilmiştir (Welch 1998: 134). Bu tasvirlerde, çocuk ya da genç olarak gösterilmiş olan Dionysos'un fiziksel görünüşünün de değişebildiği görülmektedir. Bunlardan özellikle tanrının çocuk olarak tasviri, Dionysos kültürünün ritüel uygulamaları ile bağlantılı olduğu anlaşılan Kuzey Afrika'da tercih edilmiştir (Dunbabin 1978: 174-181).

Grek dünyasında çocuk Dionysos'un tasviri yalnızca bir kere Pergamon'dan Papposilenos ile bağlantılı olan bir mozaik üzerinde görülmüştür (Dunbabin 1999: 223-224 fig. 236). Yunanistan'daki mozaikler üzerinde çocuk Dionysos tasviri yoktur. Onun yerine genç Dionysos, geniş bir kronolojiye yayılmış biçimde dört mozaik üzerinde tasvir edilmiştir. Bunlardan ikisi Hellenistik Dönem'in başlarına tarihlenmiş olan Pella (Res. 5) ve Eretria (Res. 6) mozaikleridir. Diğer ikisi Delos (Res. 11), (MÖ 2. yüzyılın sonu-MÖ 1.yüzyılın başları) ve Chania'da (Res. 20), (MS 3. yüzyılın ortaları) bulunmuştur.

Resim 5
Leopara binmiş Dionysos, Pella Mozaïği
(Welch 1998: fig.62).

Resim 6
Leopara binmiş Dionysos, Eretria Mozaïği
(Welch 1998: fig. 65).

Bu kompozisyon, mozaik sanatçıların repertuarlarında iki farklı tipte yer almıştır.

Birinci tipte; Dionysos'un üzerine binmiş olduğu kedigil (izleyiciye göre) sola doğru hareket etmiştir. Pella (Res. 5), (Robertson 1965: 76 pl. XX,1), Eretria (Res. 6), (Salzmann 1982: 91 no. 39 pl. 49,1), Leadenhall (Res. 7), (Jácome 2013: 533 fig. 29.5), El Djem 1 (Res. 8), (Dunbabin 1978: fig.175), Acholla (Res. 9), (Sevilla-Sadeh 2021: fig.4) ve Saint-Leu mozaikleri (Res. 10), (Dunbabin 1978: pl.14) I. tipe dahildir. Pella mozaïği yalnızca Yunanistan'da değil tüm Akdeniz Bölgesi'nde mozaikler üzerinde bir kedigile binmiş Dionysos kompozisyonunun bilinen en erken örneğidir (Welch 1998: 135).

İkinci tipte; Dionysos'un üzerine binmiş olduğu kedigil (izleyiciye göre) sağa doğru hareket etmiştir. Delos (Res. 11), (Robertson 1965: 88 pl. XX,1), Dougga (Res. 12), (Welch 1998: fig. 85), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig. 86), Lyon (Res.14), (Jácome 2013: 537 fig. 29.9), Ostia (Res. 15), (Wylar 2009: pl.97,1), El Djem 3 (Res. 16), (Dunbabin 1978: fig.176), El Djem 4 (Res. 17), (Dunbabin 1978: fig.177), Saguntum (Res. 18), (Eckersley 1995: fig.24), Djemila (Res. 19), (Dunbabin 1978: pl.178), Chania (Res. 20), (Welch 1998: figs. 73-74) ve Claudiopolis Mozaikleri (Resim 1-2) II. tipe dahildir.

Resim 7

Kaplana binmiş Dionysos, Leadenhall Mozaïği (Jacome 2013: pl.XXIX fig. 29.5).

Resim 8

Aslana binmiş Dionysos, El Djem 1 Mozaïği (Sevilla-Sadeh 2021: fig. 3).

Örneklerin hepsinde benzer bir şema görülür. Dionysos bir kedigile binmiş şekilde tasvir edilmiştir. Bu kedigiller arasında en çok leopar (Claudiopolis (Resim 1-2), Pella (Res. 5), Eretria (Res. 6), Saint-Leu (Res. 10), Delos (Res. 11), El Djem 2 (Res. 13), El Djem 3 (Res. 16), El Djem 4 (Res. 17), Saguntum (Res. 18), Chania (Res. 20)) olmak üzere kaplan (Leadenhall (Res. 7), Acholla (Res. 9), Dugga (Res. 12), El Djem 3 (Res. 16), Djemila (Res. 19)), panter (Lyon (Res. 14), Ostia (Res. 15) ve aslan (El Djem 1 (Res. 8) yer almaktadır.

Resim 9
Kaplana binmiş Dionysos, Acholla Mozaïği
(Sevilla-Sadeh 2021: fig. 4).

Resim 10
Leopara binmiş Dionysos, Saint-Leu
Mozaïği (Dunbabin 1978: pl. 14).

Çocuk Dionysos tasvirlerinde (El Djem 1 (Res. 8), Acholla (Res. 9), El Djem 3 (Res. 16), El Djem 4 (Res.17), Saguntum (Res. 18), Djemila (Res. 19) tamamen çıplak (El Djem 1 (Res. 8), Acholla (Res. 9), Saint-Leu (Res. 10), Saguntum (Res. 18) ya da nebris (El Djem 3 (Res. 16), Djemila (Res. 19)) veya himation (El Djem 4 (Res. 17) giymiştir, başına bitkisel bir çelenk (El Djem 1 (Res. 8), Saint-Leu (Res. 10), El Djem 3 (Res. 16), El Djem 4 (Res. 17), Saguntum (Res. 18), Djemila (Res. 19)) yerleştirilmiştir. Elinde kantharos (El Djem 1 (Res. 8), El Djem 4 (Res. 17) ve thyrsos (Acholla (Res. 9), Saint-Leu (Res. 10), El Djem 3 (Res. 16), Saguntum (Res. 18), Djemila (Res. 19)) taşımaktadır. Bazen tek başına (Acholla (Res. 9), El Djem 3 (Res. 16), Saguntum (Res. 18) bazen de thiasosun üyeleri (El Djem 1 (Res. 8), Saint-Leu (Res. 10), El Djem 4 (Res. 17), Djemila (Res. 19)) ile birlikte. Kedigile her iki bacağını açarak (El Djem 1 (Res. 8), Acholla (Res. 9), Saint-Leu (Res. 10), El Djem 4 (Res. 17), Saguntum (Res. 18), Djemila (Res. 19) binmiş veya yan (El Djem 3 (Res. 16) binmiştir. Bunun yanı sıra yarım yaslanmış durumda (Pella (Res. 5), Leadenhall (Res. 7) oturmuştur.

Resim 11
Leopara binmiş Dionysos, Delos Mozaïği
(Welch 1998: fig. 69).

Resim 12
Kaplana binmiş Dionysos, Dougga Mozaïği
(Welch 1998: fig. 85).

Resim 13
Leopara binmiş Dionysos, El Djem 2
Mozaïği (Welch 1998: fig. 86).

Resim 14
Pantere binmiş Dionysos, Lyon Mozaïği
(Jacome 2013: fig. 29.9).

Genç Dionysos tasvirlerinde (Claudiopolis (Res. 1-2), Pella (Res. 5), Eretria (Res. 6), Leadenhall (Res. 7), Delos (Res. 11), Dougga (Res. 12), Lyon (Res. 14), El Djem 2 (Res. 13), Ostia (Res. 15), Chania (Res. 20)) tamamen çıplak (Pella (Res. 5) ya yarı-çıplak vücuduna himation sarmış (Leadenhall (Res. 7), Dougga (Res. 12), El Djem 2 (Res. 13), Lyon (Res.14), Ostia (Res. 15)) ya da khiton üzerine himation giymiştir (Delos (Resi. 11)). Uzun saçlıdır ve saçları her iki omuz üzerine düşürülmüştür (Lyon (Res. 14) ve Claudiopolis (Res.1-2)). Başına bitkisel bir çelenk (Claudiopolis (Res. 1-2), Pella (Res. 5), Eretria (Res. 6), Leadenhall (Res. 7), Delos (Res. 11), Dougga (Res. 12), Lyon (Res.14), Ostia (Res.15)) yerleştirilmiştir. Elinde thyrsos (Pella (Res. 5), Eretria (Res. 6), Leadenhall (Res. 7), Delos (Res. 11), Dougga (Res. 12), El Djem 2 (Res. 13), Lyon (Res. 14), Ostia (Res. 15)), kantharos (Dougga (Res. 12) veya tympanon

(Delos (Res. 11)) taşımaktadır. Ayakları çıplaktır (Pella (Res. 5), Ostia (Res.15)) ya da bot (Leadenhall (Res. 7), Lyon (Res.14), El Djem 2 (Res.13) giymiştir. Tek başına (Claudiopolis (Res. 1-2), Pella (Res. 5), Eretria (Res. 6), Leadenhall (Res. 7), Delos (Res. 11), Dougga (Res. 12), El Djem 2 (Res. 13), Lyon (Res. 14), Ostia (Res. 15) veya thiasosun üyeleri ile (Chania (Res. 20)) birlikte. Kedigile ya her iki bacağına açarak (Eretria (Res. 6), Chania (Res. 20) ya da yan (Claudiopolis (Res. 1-2), Pella (Res. 5), Leadenhall (Res. 7), Delos (Res. 11), Dougga (Res. 12), El Djem 2 (Res. 13), Lyon (Res. 14), Ostia (Res.15)) binmiştir. Bunun yanı sıra yarım yaslanmış durumda (Dougga (Res. 12), El Djem 2 (Res.13), Lyon (Res. 14), Ostia (Res. 15)) oturmuştur. Genç Dionysos grubuna Delos'da Dionysos Evi'nde bulunmuş olan ünik ve tartışmalı bir mozaiği (MÖ 2.yüzyılın sonu-MÖ 1.yüzyılın başları), (Welch 1998: 155 no.19 figs.76-80; Dunbabin 1999: 33 fig.33) ekleyebiliriz. Bu mozağin tasvirindeki belirsizlik, onun orijinal gruba dahil edilmesini zorlaştırmaktadır. Buna rağmen orijinal grup ile olan ortak özellikleri onun ayrı tutulmasını imkansız kılmaktadır. Kesinlik derecesi olmaması ve anlam belirsizliğine rağmen eğer binici Dionysos'un kendisi ise bu durumda aynı kompozisyonun bir diğer tasvirinin ele alındığı açıktır. Öncelikli olarak her iki figürün de kanatlı olması sebebiyle Pompei Faun Evi'ndeki "kaplan binici" olarak isimlendirilen mozaik (Welch 1998: 155 fig.81; Dunbabin 1999: 44 fig.43) ile sıklıkla karşılaştırılmasına rağmen bu mozaik ünik bir ikonografiye sahiptir. Bunun yanı sıra onların bu biçimdeki kanatlı tasviri çok yaygın değildir (Welch 1998: 155).

Resim 15
Pantere binmiş Dionysos, Ostia Mozaïği
(Wylar 2009: pl. 91,7).

Resim 16
Kaplana binmiş Dionysos, El Djem 3
Mozaïği (Carr-Howard 2017: fig. 6).

Resim 17

Leopara binmiş Dionysos, El Djem 4 Mozaïği (Dunbabin 1978: fig. 177).

Resim 18

Leopara binmiş Dionysos, Saguntum Mozaïği (Eckersley 1995: fig. 24).

Resim 19

Kaplana binmiş Dionysos, Djemila Mozaïği (Dunbabin 1978: fig. 178).

Resim 20
Leopara binmiş Dionysos, Chania Mozaïği
(Welch 1998: fig. 74).

Kedigil üzerine binmiş olan Dionysos kompozisyonu, mozaikler üzerinde genellikle yuvarlak (Claudiopolis (Res. 1-2), Eretria (Salzmann 1982: 91 no. 39 pl. 49,1), Leadenhall (Jácome 2013: 533 fig. 29.5), Acholla (Sevilla-Sadeh 2021: fig.4), Dougga (Welch 1998: fig. 85), El Djem 3 (Dunbabin 1978: fig.176)) ya da dikdörtgen merkezi bir pano (Pella (Robertson 1965: 76 pl. XX,1), El Djem 1 (Dunbabin 1978: fig.175), Delos (Robertson 1965: 88 pl. XX,1), El Djem 2 (Welch 1998: fig. 86), Lyon (Jácome 2013: 537 fig. 29.9), Ostia (Wylar 2009: pl.97,1), El Djem 4 (Dunbabin 1978: fig.177), Saguntum (Eckersley 1995: fig.24)) içerisine yerleştirilmiştir. Dionysos genellikle tek başına (Pella (Robertson 1965: 76 pl. XX,1), Eretria (Salzmann 1982: 91 no. 39 pl. 49,1), Delos (Robertson 1965: 88 pl. XX,1), El Djem 3 (Dunbabin 1978: fig.176), El Djem 4 (Dunbabin 1978: fig.177), El Djem 2 (Welch 1998: fig. 86), Lyon (Jácome 2013: 537 fig. 29.9), Leadenhall (Jácome 2013: 533 fig. 29.5), Saguntum (Eckersley 1995: fig.24)) tasvir edilmiş iken bazen de yanına thiasosunun üyeleri (Bacchante, Satyr ve Priapos bkz. El Djem 4 (Dunbabin 1978: fig.177); Bacchante, Satyr, Silenus bkz. El Djem 1 (Dunbabin 1978: fig.175)) eklenmiştir. Kompozisyonun etrafına kantharos (El Djem 3 (Dunbabin 1978: fig.176), Saguntum (Eckersley 1995: fig.24), Leadenhall (Jácome 2013: 533 fig. 29.5)), krater (Claudiopolis (Res.1-2)) ve asma yaprakları (El Djem 3 (Dunbabin 1978: fig.176)) gibi Dionysos'a ait olan simgelerin yanı sıra mevsimleri simgeleyen kadın ve erkek personifikasyonlar (Lyon mozaïği-kadın büstü olarak, Jácome 2013: 537 fig. 29.9); (El Djem 1 mozaïği-kadın büstü olarak, Dunbabin 1978: fig.175), dört ayaklı hayvanlar (El Djem 4 (Adounvo 1991: fig.41), Claudiolis (Res.1-2)), kuşlar (Eretria (Salzmann 1982: 91 no. 39 pl. 49,1), Claudiolis (Res. 1-2)) ve bitkiler (El Djem 3 (Dunbabin 1978: fig.176)) yerleştirilmiştir. Ayrıca etrafında bağ bozumu (Saguntum (Eckersley 1995: fig.24)) ve deniz thiasosu (El Djem 3 (Dunbabin 1978: fig.176)) gibi sahneler de yer almıştır.

4. Mevsimleri Simgeleyen Figürler

4.1. Dört Ayaklı Hayvanlar

Mozaïğin merkezi dairesel panosunun etrafında bulunan dört adet yarım dairesel panonun içerisine dört ayaklı hayvan yerleştirilmiştir. Yarım dairesel panoların yalnızca üç tanesi günümüze gelmiştir. İlkbahar mevsimini simgeleyen dört ayaklı hayvanın yer aldığı pano yok olmuştur. Bunlardan merkezi panonun sol tarafındaki yarım dairesel panonun içerisinde bir aslan (yaz mevsimi), üst

tarafındaki yarım dairesel panonun içerisinde bir panter (sonbahar mevsimi) ve sağ tarafındaki yarım dairesel panonun içerisinde bir kaplan (kış mevsimi) bulunmaktadır.

4.1.a. Panter (Sonbahar mevsimi)

Merkezi dairesel panonun üst tarafında yer alan yarım dairesel panonun içerisine bir panter (Res. 21) yerleştirilmiştir. Ön ayaklarının bir kısmı eksik olan panter ayakta durmaktadır ve gövdesi sağ profilden işlenmiştir. Hareketli bir biçimde tasvir edilmiştir. Sol ön ayağını yukarı doğru kaldırmıştır ve sağ ön ayağı zemin üzerindedir. Sol arka ayağı önde iken sağ arka ayağı daha geridedir. Yukarı doğru kaldırmış olduğu kuyruğunun ucunu gövdesinin üzerine yönlendirmiştir. Başını arkaya doğru çevirmiş ve kuyruğuna doğru bakar iken tasvir edilmiştir. Ağzı açık ve hırlar biçimindedir. Panterin ayaklarının arkasında küçük, gövdesinin arkasında ise daha büyük bir yapraksız bitki bulunmaktadır. Panterin vücut konturları, gözleri, ağzı koyu kahverengi iken gövdesi açık kahve ve açık sarı renklerle gölgelendirilmiştir. Zemin çizgisi açık yeşil iken yapraksız bitkilerin konturları koyu yeşil, gövdesi ise açık yeşildir. Zemin krem rengi tesseralar ile oluşturulmuştur. Panter, duruş biçimi itibarıyla merkezi dairesel panoda yer alan leopar figüründen kopyalanmış gibidir.

Resim 21

Panter, Sonbahar mevsimi, Claudiopolis Mozaïği (Bolu Müzesi Arşivi).

Panter figürü, mozaikler üzerindeki tasvirlerde (Herakleidon Dionysos Mozaïği (Res. 33), (Raftopoulou 1998: 131 fig.12.8)), Koroni Dionysos Mozaïği (Res. 34), (Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27)) sonbahar mevsimini simgelemiştir.

4.1.b. Kaplan (Kış Mevsimi)

Merkezi dairesel panonun sağ tarafında yer alan yarım dairesel panonun içerisine bir kaplan (Res. 22) yerleştirilmiştir. Yarım dairesel panonun sol tarafı eksiktir ve kaplanın burnu zarar görmüştür. Kaplan ayakta durmaktadır ve sol profilden işlenmiştir. Hareketli bir biçimde tasvir edilmiştir. Sağ ön ayağını yukarı doğru kaldırmışken sol ön ayağı zemin üzerindedir. Her iki arka ayağı ile zemine basmaktadır. Sol arka ayağı, sağ arka ayağına göre biraz daha geridedir. Başını hafifçe öne doğru eğmiştir. Yukarı doğru kaldırmış olduğu kuyruğunun ucunu gövdesinin üzerine sola doğru yönlendirmiştir. Kaplan'ın önünde ve arkasında küçük, gövdesinin arkasında ise daha büyük bir yapraksız bitki bulunmaktadır.

Resim 22
Kaplan, Kış mevsimi, Claudiopolis Mozaïği
(Bolu Müzesi Arşivi).

Vücudunda açık pembe, açık kahve ve sarı renkte tesseralar kullanılmıştır. Göz çevresinde ve vücudunda krem rengi ile ışık-gölge etkisi sağlanmıştır. Derisinin üzerindeki çizgiler koyu kahve rengindedir. Zemin çizgisi açık yeşil iken yapraksız bitkilerin konturları koyu yeşil, gövdesi ise açık yeşildir. Zemin krem rengi tesseralarla oluşturulmuştur. Kaplan, hareket biçimi itibariyle aslan figürü ile benzerdir.

Kaplan figürü, mozaikler üzerindeki tasvirlerde (Herakleidon Dionysos Mozaïği (Res. 33), (Raftopoulou 1998: 131 fig.12.8), Koroni Dionysos Mozaïği (Res. 34), (Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27)) kış mevsimini simgelemiştir.

4.1.c. Aslan (Yaz Mevsimi)

Merkezi dairesel panonun sol tarafında yer alan yarım dairesel panonun içerisine bir aslan (Res. 23) yerleştirilmiştir. Aslanın arka bacaklarından sonrası eksiktir.

Resim 23
Aslan, Yaz mevsimi, Claudiopolis Mozaïği
(Bolu Müzesi Arşivi).

Sol profilden işlenmiş olan aslan sola doğru koşar iken tasvir edilmiştir. Sağ ön bacağı önde biraz daha yukarıda, sol ön bacağı zeminde ve biraz daha geridedir. Başı hafifçe öne doğru eğilmiştir. Aslanın önünde küçük yapraksız bir bitki, gövdesinin arkasında ise daha büyük yapraksız bir bitki bulunmaktadır. Vücut konturları, gözleri, ağzı ve yeşelleri koyu kahverengi iken gövdesi açık kahve ve açık sarı renklerle gölgelendirilmiştir. Zemin çizgisi açık yeşil iken yapraksız bitkilerin konturları koyu yeşil, gövdesi ise açık yeşildir. Zemin krem rengi tesseralarla oluşturulmuştur.

Aslan figürü, mozaikler üzerindeki tasvirlerde (El Djem 4 mozaïği (Res. 28), (Dunbabin 1978: 176, 177 pl. LXIX)), Herakleidon Dionysos Mozaïği (Res. 33), (Raftopoulou 1998: 131 fig.12.8)), Koroni Dionysos Mozaïği (Res. 34), (Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27)), La Chebba Neptün Mozaïği (Dunbabin 1978: 254 pl. XXXVI, 98) yaz mevsimini simgelemiştir.

4.2. Kuşlar

Mozaïğin merkezi dairesel panosunun dört köşesinde yer alan içbükey kare panoların içerisine dört farklı kuş yerleştirilmiştir. İçbükey kare panoların yalnızca iki tanesi günümüze gelmiştir. İlkbahar ve yaz mevsimini simgeleyen kuşların yer aldığı panolar yok olmuştur. Bunlardan merkezi dairesel panonun sağ üst tarafındaki içbükey kare pano içerisine bir dağ tavuğu (kış mevsimi) ve sol üst tarafındaki içbükey kare pano içerisine ise bir dağ horozu (sonbahar mevsimi) yerleştirilmiştir. İki kuş merkeze doğru karşılıklı olarak birbirlerine bakar şekilde tasvir edilmiştir.

4.2.a. Dağ Horozu (Sonbahar Mevsimi)

Merkezi dairesel panonun sol üst tarafında yer alan içbükey kare pano içerisine bir dağ horozu (Res. 24) yerleştirilmiştir. Dağ horozu, sol profilden işlenmiştir ve ayakta durmaktadır. Yapraklı ve iki dallı bir bitki üzerine konmuş durumda tasvir edilmiştir. Sağ ayağı önde iken sol ayağı geridedir. Hafifçe yukarı doğru kaldırdığı başı ile ileri doğru bakmaktadır. Uzun kuyruğunu önce yukarı doğru kaldırmış sonra kuyruğunun ucunu gövdesinin üzerine gelecek biçimde geriye doğru çevirmiştir. Zemin, krem rengi tesseralarla oluşturulmuştur. Kuşun vücut konturları koyu yeşil, gövdesi ve başı yeşil iken kanadı, boyun kısmı, gözleri,

Resim 24
Dağ horozu, Sonbahar mevsimi, Claudiopolis
Mozaïği (Bolu Müzesi Arşivi).

gagası, ayakları ve bacakları kızıl kahve rengindedir. Bitkinin dalları koyu yeşil, yaprakları ise açık yeşildir.

Dağ horozu, sonbahar mevsimini simgelemektedir.

4.2.b. Dağ Tavuğu (Kış Mevsimi)

Merkezi dairesel panonun sağ üst tarafında yer alan içbükey kare pano içerisine bir dağ tavuğu (Resi. 25) yerleştirilmiştir. Dağ tavuğu sol profilden işlenmiştir ve ayakta durmaktadır. Yapraklı ve iki dallı bir bitki üzerine konmuş durumda tasvir edilmiştir. Sol ayağı önde iken sağ ayağı geridedir. Başını yukarı doğru kaldırmıştır. Uzun kuyruğunu önce yukarı doğru kaldırmış sonra hafifçe geriye doğru çekmiştir. Zemin krem rengi tesseralarla oluşturulmuştur. Kuşun vücut konturları koyu yeşil, gövdesi ve başı yeşil iken kanadı, boyun kısmı, gözleri, gagası, ayakları ve bacakları kızıl kahve rengindedir. Bitkinin dalları koyu yeşil, yaprakları ise açık yeşildir.

Dağ tavuğu, kış mevsimini simgelemektedir.

Resim 25
Dağ tavuğu, Kış mevsimi, Claudiopolis
Mozaïği (Bolu Müzesi Arşivi).

5. Kraterler

Mozaïğin merkezi dairesel panosunun dört köşesinde yer alan dört adet çeyrek dairesel pano içerisine krater yerleştirilmiştir. Çeyrek dairesel panoların yalnızca iki tanesi günümüze gelmiştir. Zemin krem rengi tesseralar ile oluşturulmuştur. Kraterin konturları koyu mavi iken gövdesi açık mavidir. Gövdede krem rengi ile ışık-gölge etkisi sağlanmıştır.

Dionysos mozaiklerinin etrafındaki sahnelerde genellikle kantharoslara Saint-Leu Mozaïği (Dunbabin 1978: 267 pl.VII,14), Korint Roma villası Mozaïği (Waywell 1979: 297 no.17 pl.47 fig.18), Koroni Dionysos Mozaïği (Waywell 1979: 299 no.30 pl.49 fig.27), El Djem 3 Mozaïği (Andounvo 1991: 135 fig.35), El Djem Dionysos ve Mevsimler Mozaïği (Andounvo 1991: 145 fig.43), Saguntum Mozaïği (Eckersley 1995: fig.24), Herakleidon Dionysos Mozaïği (Raftopoulou 1998: 129 fig.12.8) ve Cologne Dionysos Mozaïği'nde (Dunbabin 1999: 83 fig. 83) yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Claudiopolis Mozaïği'nde olduğu gibi Dionysos'un etrafındaki sahnelerde kraterlerin yer aldığı örnekler de (Olynthos Mozaïği (Welch 1998 fig.52) bulunmaktadır.

6. Mozaikler Üzerindeki Mevsim Tasvirlerinin İkonografisi

Mevsimler, antik ikonografide en popüler tasvirlerden biridir. Üç Hora, Arkaik Dönem'den itibaren vazo ressamaları ve kabartma heykeltıraşlarının repertuvarlarının standart bir tasviridir (Welch 1998: 208). Hellenistik Dönem'de mevsimlerin sayıları dörde çıkmış ve giderek atribüleri de artmıştır. MS 2. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu'nun tamamında dört mevsimin personifikasyonu özellikle lahitlerin ve mozaiklerin dekorasyonunda en yaygın tasvir olmuştur (Genel olarak mevsim tasvirleri için bkz. Hanfmann 1951: I-II tamamı; Ling 1983: 13-22; Casal 1990 a: 510-538; Casal 1990 b: 891-920). Bunun yanı sıra İmparatorluğun sonundan Bizans dönemi başlarına kadar bu tasvirin popülaritesi devam etmiştir (Welch 1998: 209). Arkaik Dönem'den İmparatorluk Dönemi'nin başlarına kadar mevsim tasvirlerinin biçimi aynıdır. Genç kız olarak gösterilmişler, uzun bol giysiler içerisinde birbirlerine yakın hareket ederek el ele tutuşarak çiçek ya da meyve taşıyıcı şekilde tasvir edilmişlerdir. Bu tasvirler düzenli olarak Apollon, Zeus ve Hera gibi büyük tanrılar eşlik etmiştir, fakat en yaygın biçimde Pan ya da Dionysos'u takip eden alayda bulunmuşlardır (Casal 1990 a: 511 no.1). Yüksek ve Geç İmparatorluk Dönemi'nde mevsim tasvirlerinin çeşitlerine yer verilmiştir. MS 5. yüzyılın sonuna kadar tüm figür biçimindeki kadın tasviri İmparatorluk sikkeleri, lahitleri ve mozaikleri üzerinde nadiren de olsa görülür (Hanfmann 1951: I, 136, 211). Bunun yanı sıra sıklıkla Eros olarak isimlendirilmiş olan tüm figür biçimindeki erkek tasvirleri de bulunmaktadır. MS 2. yüzyıldan itibaren mozaikler üzerinde kadın, erkek ve nadiren ikisinin karışımı olan büst formu en yaygın tasvirdir. Bu figürler çıplak ya da tunik giyimlidir, arkalarında kanat olabilir, yalnızlardır ya da en yaygın biçimde Dionysos (Bacchus) olmak üzere Neptün, Saturn, Aion gibi diğer tanrısal varlıklar onlara eşlik etmiştir (Welch 1998: 210 figs.157-158). Ayrıca bu dönemde mevsimlerin atribüleri geniş bir çeşitliliğe sahiptir. İlkbahar mevsiminin atribüleri gül, keçi, av köpeği, tavuskuşu ya da bir sülündür (Welch 1998: figs.153b, 157-158). Yaz mevsiminin atribüleri aslan, orak, haşhaş, buğdaydan çelenk, keklik ve papağan'dır (Welch 1998: figs.150, 153 a, 157-158, 159 c, 161). Sonbahar mevsimi yani bağbozumu zamanı sıklıkla Dionysos ile özdeşleştirilmiştir ve bir Dionysiak figür ya da leopar, üzüm salkımı, üzümlerden bir çelenk, asma yaprakları, thyrsos nadiren de bir lagobolon ve nebris gibi çeşitli Dionysiak atribüleri ile gösterilmiştir (Welch 1998: figs.153 c, 157-158, 159b, 162, 164). Kış mevsiminin en ayırt edici özelliği, ince giysi giyen ya da çıplak olan diğer mevsimlerin aksine kalın bir himation giymesi ve bununla başını örtmüş olmasıdır (Welch 1998: figs.157-159 a, 163). Domuz, ördek, kamyş ve zeytin dalı kış mevsiminin diğer atribüleridir. Bu atribülerin hepsi simgeledikleri mevsimlere özgüdür ve bunlar her figürün tanımlanmasını sağlamaları sebebiyle çok önemlidir (Bunlar mevsimlerin en yaygın atribüleridir, nadiren de olsa birkaç farklı atribü de mevcuttur. Bilinen atribülerin listesi için bkz. Casal 1990 a: 594-535).

Anadolu'daki arkeolojik kanıtlar, Roma İmparatorluk Dönemi'nde mozaik dekorasyonunda diğer Roma eyaletlerindeki mozaiklerdeki gibi yılın dört mevsiminin geleneksel biçimde personifikasyonlar ile sembolize edilmesinin (bkz. Ephesos (Jobst 1978: 658-659 taf.196 abb.9, kadın personifikasyon); Antiocheia (Cimok 2000: 74-75, 81, 84, 140-143 erkek personifikasyon; 178, kadın personifikasyon); Amisos (Şahin 2004: res. 16-19, kadın personifikasyon); Zeugma (Önal 2009: 91, erkek personifikasyon); Prusa ad Olympum (Okçu 2009: 50 res. 91-92, kadın personifikasyon); Metropolis (Öz 2011: 703 fig. 3, kadın personifikasyon); Prusias ad Hypium (Sezer 2015: 127-128 figs. 3-4, kadın personifikasyon)) popüler olduğunu göstermiştir.

Kuzey Afrika mozaiklerinde yılın dört mevsiminin; dört ayaklı hayvanlar ile (La Chebba Neptün Mozaïği (Dunbabin 1978: 110 pl. XXXVII fig. 98) domuz (kış mevsimi), köpek (ilkbahar mevsimi), aslan (yaz mevsimi) leopar (sonbahar mevsimi); El Djem 4 Mozaïği (Witts 2022: 347 fig. 14) domuz (kış mevsimi), aslan (yaz mevsimi), leopar (sonbahar mevsimi), kuşlar ile (Haidra Aion Mozaïği (Parrish 1995: 174 fig.1) ördek (kış mevsimi), tavuskuşu (ilkbahar mevsimi), sülün (yaz mevsimi), saz horozu (sonbahar mevsimi); El Djem Artemis Mozaïği (Casal 1990 b: 911 no. 203 pl. 594) ördek (kış mevsimi), güvercin (ilkbahar mevsimi), keklik (yaz mevsimi), sülün (sonbahar mevsimi) ve bitkiler ile (El Djem 3 Mozaïği (Casal 1990 b: 911 no. 223 pl. 595) zeytin (kış mevsimi), gül (ilkbahar mevsimi), buğday (yaz mevsimi), üzüm salkımı (sonbahar mevsimi); El Djem Apollon ve Marsyas Mozaïği (Casal 1990 a: 532 no. 221 pl. 367) zeytin (kış mevsimi), gül (ilkbahar mevsimi), buğday başağı (yaz mevsimi), üzüm salkımı (sonbahar mevsimi); El Djem Paon Evi Mozaïği (Adounvo 1991: 136 fig. 36) güller (ilkbahar mevsimi), buğday başakları (yaz mevsimi) ile sembolize edilmesi oldukça yaygındır.

Mozaikler üzerindeki mevsim tasvirleri dört tipte incelenebilir.

6.1.Kişileştirmeler

Yılın dört farklı zamanını gösteren geleneksel formdaki personifikasyonlar; kadın ve erkek olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Dört mevsimin her biri sahip olduğu atribüleri sayesinde tanımlanabilmektedir. Kadın personifikasyonlar; tüm figür (Dunbabin 1978: pl. XXXVII, 98; Casal 1990 a: 514: no.29 pl.353; 517 no.56 pl.353; 51 no 9 no.73 pl.354; 522, no.100 pl.358; 522 no.102 pl.358; Cimok 2000: 209, 211) ya da büst (Dunbabin 1978: pl. II,3; LX, 153; LXVI, 166; LXXII, 183; Waywell 1979: 303 no.52 pl. 51 fig. 44; Casal 1990 a: 523 no.108 pl.359; 524 no.119 pl.359; 524 no.126 pl.360; 526 no.153 pl.361; 526 no.154 pl.362; 527 no.158 pl.362; 528 no.167 pl.362; 529 no.179 pl.363; 529 no.181 pl.364; 529 no.187 pl.364; 530 no.191 pl.365; 530 no.192 pl.365; 530 no.193 pl.366; 530 no.197 pl.367; 532 no.221 pl.367; 533 no.222 pl.368; 533 no.223 pl.368; 523 no.226 pl.368; Cimok 2000: 91, 178, 278-280) biçiminde yine aynı şekilde erkek personifikasyonlar; tüm figür (Dunbabin 1978: pl. LXI 155; Casal 1990 b: 896 no.57 pl.580; 897 no.62 pl.581; 901 no.111 pl.586; 902 no.123 pl.587; 914 no.246 pl.596; 914 no.247 596; Cimok 2000: 71, 139) ya da büst (Dunbabin 1978: pl. LXIII, 159; Casal 1990 b: 909 no.179 pl.593; Önal 2009: 91) biçiminde tasvir edilmiştir.

Roma sanatında sıkça tasvir edilen mevsim personifikasyonlarının tiplerini Hanfmann üç başlık altında sınıflandırmıştır. Birincisi Horalar (yani tüm kadın figürleri), ikincisi atribüleri ile birlikte kadın büstleri ve üçüncüsü ise erkek mevsimlerdir (Hanfmann 1951: II, 134-192). Mozaiklerin dekorasyonunda mevsimlerin kadın personifikasyonları popülerdir. Hora tipi MS 2.yüzyıl ve 3.yüzyıl boyunca, büst tipi ise MS 2.yüzyıl ile 4.yüzyıl arasında yaygındır. Mevsimlerin erkek personifikasyonları öncelikli olarak heykeltıraşlıkta, özellikle lahitler üzerinde, olmak üzere MS 2.yüzyıl ve 3.yüzyılda kullanılmıştır (Hanfmann 1951: I, 3-72).

Roma sanatında kış mevsiminin atribüleri ile diğer üç mevsimin atribüleri arasında farklılık bulunmaktadır. Genellikle başı örtülü olan kış mevsiminin personifikasyonu ayakkabı ve kalın giysiler giymiştir. Bunların hepsi mevsimin soğuk ve yağışlı havasına işaret etmektedir. Diğer mevsimlerin giysileri daha ılıman sıcaklıkları ve özellikle o mevsimde gerçekleştirilen tarım ve geçim kaynaklarıyla ilgili festival, tören gibi aktivitelerini ve ritüellerini yansıtır. Onlar çoğunlukla ilkbahar mevsimi için gül, yaz mevsimi için buğday ve sonbahar

mevsimi için üzüm gibi bitkisel atribüleri sayesinde ayırt edilebilmektedir. En az üç Pompei Evi'nin duvar resminde kış mevsimini sembolize eden kadın figürleri kalın giysiler giymiştir (Hanfmann 1951: II figs. 96-98 (House of the Ancient Hunt, House of Cn.Habitus, House of the Tragic Poet). Kış mevsiminin diğer atribüleri arasında yer alan domuz, ördek ve tavşan, avı sembolize etmektedir. Pompei Evi'ndeki bir duvar resminde kış figürü bir tavşan ve bir ördek taşır iken tasvir edilmiştir (Adounvo 1991: 44-45, House of Cn.Habitus). İlkbahar mevsiminin yaygın atribüsü güldür. Bunun Rosalia adındaki ilkbahar festivalinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Yılın bu zamanının diğer sembollerinden biri olan keçi de ilkbahara eşlik etmiştir. Roma'daki eşdeğeri 17 Mart'ta kutlanan Liberalia festivali olan ve Elaphebolion (Mart-Nisan) boyunca kutlanan Dionysia festivalindeki kurban için keçi uygun bir semboldür. Pompei Evi'ndeki bir duvar resminde ilkbahar mevsimini sembolize eden genç kadın figürü omuzu üzerinde bir keçi taşır iken tasvir edilmiştir (Hanfmann 1951: II fig. 89, House of Ganymede). Yaz mevsiminin en yaygın atribüsü olan buğday ve orak bu mevsimde yapılan hasada işaret etmektedir. MS 1.yüzyıla tarihlendirilmiş olan Pompei Evi'ndeki bir duvar resminde yaz mevsimini sembolize eden figür, buğday başaklarından oluşan bir demet ve orak taşır iken tasvir edilmiştir (Hanfmann 1951: II fig. 90). Diğer atribülerini çiçeklerden yapılmış bir taç ve haşhaş oluşturmaktadır. Daha ince giysiler giymiştir ve tasvirlerinin çoğunda çıplaktır. Sonbahar mevsiminin personifikasyonu genellikle Eylül ayı boyunca gerçekleşen bağ bozumunun meyvesi olan üzüm salkımı ile tasvir edilmiştir. Pompei Evi'ndeki bir duvar resminde sonbahar mevsimini simgeleyen figür giysisinde ya da sepetinde üzüm meyvesi taşırken betimlenmiştir (Hanfmann 1951: II figs. 94-95).

6.2. Hayvanlar

Hayvanlar; dört ayaklılar ve kuşlar olmak üzere iki grupta incelenebilir.

6.2.a. Dört Ayaklı Hayvanlar

Mozaikler üzerinde ilkbahar mevsimi; köpek (April takımyıldızının sembolü ve sürülerin koruyucusu olarak ilkbahar mevsimi ile ilişkilendirilmiştir. Adounvo 1991: 53), (La Chebba Neptün Mozaïği, Dunbabin 1978: 254 pl. XXXVII, 98), (Caerwent Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 341 fig.5), boğa (Koroni Dionysos Mozaïği, Waywell 1979: 299 pl. 49, fig. 27), (Chania Mozaïği, Sweetman 2013: 241-244 pl. 40), (Saint-Romain-en-Gal Mozaïği, Casal 1990 b: 896 no. 57 pl. 580), (Aquilaia Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 341 fig.4), (Ecija Europa ve Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 346 fig.11), keçi (Dionysiak çağrışımları ifade eder ve ilkbahar festivalleri ile ilişkilidir. Adounvo 1991: 52), (Kartaca Mozaïği, Adounvo 1991: fig. 37a) ve geyik (Trier Mozaïği, Merkelbach 1988: 231 abb. 28) ile sembolize edilmiştir.

Yaz mevsimi; aslan (Leo takımyıldızının yaz mevsiminde en yüksekte görülmesi ile ilişkilendirilmiştir. Burçların da bir işaretidir (Adounvo 1991: 55), (La Chebba Neptün mozaïği, Dunbabin 1978: 254 pl. XXXVII, 98), (Herakleidon Dionysos mozaïği, Raftopoulou 1998: 131 fig. 12.8), (Koroni Dionysos Mozaïği, Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27), (Chania Mozaïği, Sweetman 2013: 241-244 pl. 40), (Trier Mozaïği, Merkelbach 1988: 231 abb. 28), (El Djem 4 Mozaïği, Dunbabin 1978: 176 pl. LXIX, 177), (Saint-Romain-en-Gal Mozaïği, Casal 1990 b: 896 no. 57 pl. 580), (Ecija Europa ve Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 341 fig.4), (Caerwent Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 341 fig.5), (Aquilaia Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 346 fig.11) ile sembolize edilmiştir.

Sonbahar mevsimi; leopar (Dionysiak repertuvara ait bir hayvandır (Adounvo

1991: 57), (La Chebba Neptün Mozaïği, Dunbabin 1978: 254 pl. XXXVII, 98), (El Djem 4 Mozaïği, Dunbabin 1978: 176 pl. LXIX, 177), (Trier Mozaïği, Merkelbach 1988: 231 Abb. 28) ve panter (Dionysiak repertuvara ait bir hayvandır (Adounvo 1991: 57)), (Herakleidon Dionysos Mozaïği, Raftopoulou 1998: 131 fig. 12.8), (Chania Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 241-244 pl. 40), (Saint-Romain-en-Gal Mozaïği, Casal 1990 b: 896 no. 57 pl. 580) ile sembolize edilmiştir.

Kış mevsimi; domuz (Kışın yapılan ava işaret eder (Adounvo 1991: 50)), (La Chebba Neptün Mozaïği, Dunbabin 1978: 254, pl. XXXVII, 98), (Trier Mozaïği, Merkelbach 1988: 231 Abb. 28), (El Djem 4 Mozaïği, Dunbabin 1978: 176 pl. LXIX, 177), (Saint-Romain-en-Gal Mozaïği, Casal 1990 b: 896 no. 57 pl. 580), (Eciya Europa ve Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 341 fig.4), (Caerwent Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 341 fig.5), kaplan (Herakleidon Dionysos Mozaïği, Raftopoulou 1998: 131 fig. 12.8), (Koroni Dionysos Mozaïği, Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27), (Aquileia Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 346 fig.11) ve geyik (Chania Mozaïği, Sweetman 2013: 241-244 pl. 40) ile sembolize edilmiştir.

6.2.b. Kuşlar

Mozaikler üzerinde ilkbahar mevsimi; tavuskuşu (İlkbahar mevsiminin en yaygın kuş sembolüdür. Tavuskuşu çok renkli olması sebebiyle ilkbahar'da doğanın canlanmasını sembolize eder. Talihin kuşu olarak da nitelendirilmiştir (Dunbabin 1978: 169; Parrish 1995: 176), (Haidra Aion Mozaïği, Parrish 1995: 168 fig. 1), (Knossos Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3), (Chania Mozaïği, Sweetman 2013: 241-244 pl. 40), (Roma Persephone ve Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 343 fig.7), kırlangıç (ilkbaharın habercisi olarak kabul edilmiştir. Adounvo 1991: 53), (Kartaca Mozaïği, Adounvo 1991: fig. 37 a) ve güvercin (El Djem Artemis Mozaïği, Casal 1990 b: 911 no. 203 pl. 594) ile sembolize edilmiştir.

Yaz mevsimi; sülün (yılın bu zamanı için alışılmadık bir kuştur, Parrish 1995: 176), (Haidra Aion mozaïği, Parrish 1995: 168 fig. 1) ve keklik (yaz mevsiminde avlanan bir kuş olduğu için bu mevsimde kuşlarla ilgili olarak tipik bir semboldür, Parrish 1995: 176), (Knossos Dionysos mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3), (Chania Mozaïği, Sweetman 2013: 241-244 pl. 40), (El Djem Artemis Mozaïği, Casal 1990 b: 911 no. 203 pl. 594) ile sembolize edilmiştir.

Sonbahar mevsimi; saz horozu (Kuzey Afrika'ya özgü bir bataklık kuşudur. Güzel tüyleri, zarif yapısı ve asil davranışları sebebiyle Antik Dönem'de değer görmüştür, Parrish 1995: 176), (Haidra Aion Mozaïği, Parrish 1995: 168 fig. 1), papağan (Knossos Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3), (Chania Mozaïği, Sweetman 2013: 241-244 pl. 40) ve sülün (El Djem Artemis Mozaïği, Casal 1990 b: 911 no. 203 pl. 594) ile sembolize edilmiştir.

Kış mevsimi; ördek (kışın yapılan ava işaret eder. Adounvo 1991: 49; Parrish 1995: 174), (Haidra Aion Mozaïği, Parrish 1995: 168 fig. 1), (Kartaca Mozaïği, Parrish 1995: 176 fig.8), (El Djem Artemis Mozaïği, Casal 1990 b: 911 no. 203 pl. 594), (Roma Persephone ve Mevsimler Mozaïği, Witts 2022: 34, fig.7) ve su kuşu (Knossos Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3) ile sembolize edilmiştir.

6.3. Bitkiler

Mozaikler üzerinde ilkbahar mevsimi; gül (El Djem 3 Mozaïği, Dunbabin 1978: 176 pl. LXIX,176), (El Djem Apollon ve Marsyas Mozaïği, Casal 1990 a: 532 no.

221 pl.367), (El Djem Paon Evi Mozaïği, Adounvo 1991: 136 fig.36), (Knossos Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3) ile sembolize edilmiştir.

Yaz mevsimi; buğday (El Djem 3 Mozaïği, Dunbabin 1978: 176 pl. LXIX,176), (El Djem Apollon ve Marsyas Mozaïği, Casal 1990 a: 532 no. 221 pl.367), (El Djem Paon Evi Mozaïği, Adounvo 1991: 136 fig.36), (Knossos Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3) ile sembolize edilmiştir.

Sonbahar mevsimi; üzüm asması (El Djem 3 Mozaïği, Dunbabin 1978: 176 pl. LXIX,176), (El Djem Apollon ve Marsyas Mozaïği, Casal 1990 a: 532 no. 221 pl.367), (Knossos Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3) ile sembolize edilmiştir.

Kış mevsimi; zeytin (El Djem 3 Mozaïği, Dunbabin 1978: 176 pl. LXIX,176), (El Djem Apollon ve Marsyas Mozaïği, Casal 1990 a: 532 no. 221 pl.367) ve kamış (Knossos Dionysos Mozaïği, Sweetman 2013: 162-164 pl. 3) ile sembolize edilmiştir.

6.4. Mevsimsel Aktiviteler

Mozaikler üzerinde mevsimsel aktivitelerin tasvir edilmesi Kuzey Afrikalı mozaik sanatçılarının bir yeniliğidir. La Chebba Neptün Mozaïği'nde (Dunbabin 1978: 254 pl. XXXVII, 98) kış mevsimi zeytin hasadı, ilkbahar mevsimi gül hasadı, yaz mevsimi buğday hasadı ve sonbahar mevsimi bağ bozumu-üzüm hasadı gibi mevsimsel aktiviteler ile sembolize edilmiştir.

7. Kedigil Üzerine Binmiş Olan Dionysos'un Yer Aldığı Mozaikler Üzerindeki Mevsim Tasvirlerinin Genel İkonografik Özellikleri

7.1. Kişileştirmeler

El Djem 1 Dionysos ve Mevsimler Mozaïği'nde (Res. 26), (Adounvo 1991: 124 fig. 25) bir aslana binmiş olan çocuk Dionysos ve etrafındaki alayın yer aldığı sahnenin üst bölümüne dört mevsimin personifikasyonu olan dört kadın büstü yerleştirilmiştir.

Lyon Dionysos ve Mevsimler Mozaïği'nde (Res. 27), (Jácome 2013: 537 fig. 29.9) bir panterin üzerine binmiş olan genç Dionysos'un yer aldığı merkez panonun dört köşesine dört mevsimin personifikasyonu olan dört kadın büstü yerleştirilmiştir. Yalnızca iki mevsimin korunmuş olduğu mozaikte ilkbahar mevsimini sembolize eden kadın figürü khiton giymiştir ve sol omuzuna bir himation atmıştır. Başına çiçeklerden oluşan bir çelenk yerleştirilmiştir. Kış mevsimini sembolize eden kadın figürü khiton üzerine himation giymiştir ve himationu arkadan çekerek başını örtmüştür. Başına kamışlardan oluşan bir çelenk yerleştirilmiştir.

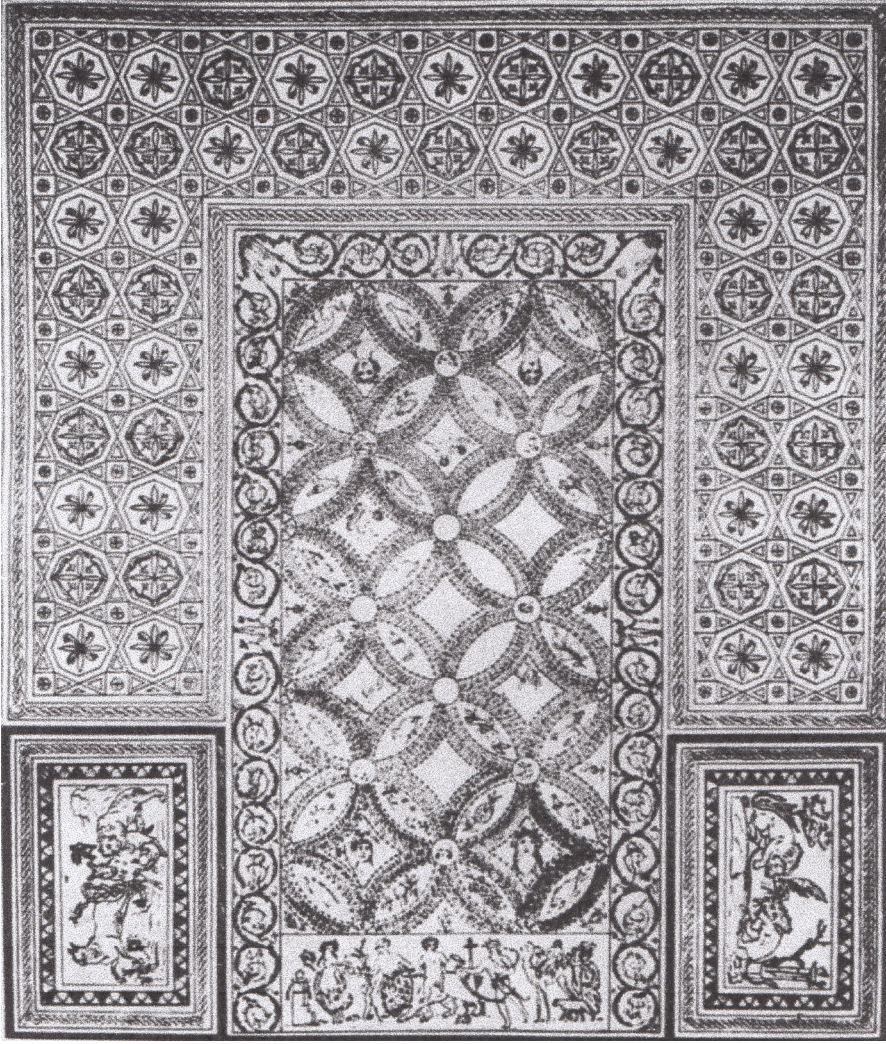
7.2. Hayvanlar

Hayvanlar; dört ayaklılar ve kuşlar olmak üzere iki grupta incelenebilir.

7.2 a. Dört ayaklı hayvanlar

El Djem 4 Dionysos Mozaïği'nde (Res. 28), (Adounvo 1991: 143 fig. 41) dişi bir leopar üzerine binmiş olan çocuk Dionysos'un tasvir edildiği sahnenin dört köşesinde bulunan dairesel panolar içerisine dört mevsimi simgeleyen dört farklı dört ayaklı hayvan yerleştirilmiştir. Burada yaz mevsimi aslan ile sonbahar mevsimi leopar ile kış mevsimi ise domuz ile sembolize edilmiştir.

Claudiopolis Dionysos Mozaïği'nde (Res. 1-2) yaz mevsimi aslan ile sonbahar mevsimi panter ile kış mevsimi kaplan ile sembolize edilmiştir.

Resim 26
Dionysos ve Mevsimler, El Djem 1 Mozağı
(Kondoleon 1995: fig. 200).

Resim 27
Dionysos ve Mevsimler, Lyon Mozağı
(commons.wikimedia.org)

Resim 28

Dionysos ve Mevsimler, El Djem 4 Mozaïği
(Andounvo 1991: fig. 41).

7.2 b. Kuşlar

Claudiopolis Dionysos Mozaïği'nde (Res. 1-2) kış mevsimi dağ tavuğu ile sonbahar mevsimi dağ horozu ile sembolize edilmiştir.

7.3. Bitkiler

El Djem 3 Dionysos Mozaïği'nde (Res. 16), (Adounvo 1991: 135 fig. 35) dışı bir kaplan üzerine binmiş olan çocuk Dionysos'un yer aldığı merkezde bulunan sahnenin dört köşesine dört mevsimi simgeleyen dört farklı bitki yerleştirilmiştir. İlkbahar mevsimi gül ile yaz mevsimi buğday ile, sonbahar mevsimi üzüm ile kış mevsimi ise zeytin ile sembolize edilmiştir.

8. Mevsimleri Sembolize Eden Figürler ile Dionysos'un İlişkisi

Mevsimleri sembolize eden figürler ile Dionysos'un ilişkilendirilmesi konusunda birçok mozaik (Acholla Mozaïği, (Adounvo 1991: 123 fig. 24 a); El Djem 1 Mozaïği, (Adounvo 1991: 124 fig. 25); Volubilis Mozaïği, (Adounvo 1991: 126 fig. 26); Lambese Mozaïği, (Adounvo 1991: 133 fig. 33); El Djem 3 Mozaïği, (Adounvo 1991: 135 fig. 35); El Djem 4 Mozaïği, (Adounvo 1991: 143 fig. 41); El Djem Dionysos ve Mevsimler Mozaïği, (Adounvo 1991: 145 fig. 43) ipucu verebilir. Mevsim figürleri ne Dionysos kültüründe bir role sahiptir ne de kült ile bağlantılı anıtlar üzerindeki sahnelerde yer alır (Dunbabin 1978: 186). Dionysos ve üç Hora'nın birlikte tasvir edildiği en erken örnek MÖ 6.yüzyılda (MÖ 580-560) siyah figür tekniğinde yapılmış olan François Vazosu üzerindeki Thetis ve Peleus'un düğün alayındaki sahnedir (Hanfmann 1951: II 135 no.1). Prototipi MÖ 3.yüzyıla ait olan bir neo-Attic kabartma üzerinde ayakta Tanrı'nın dans eden mevsim figürlerinin başında yer aldığı tasvir, Dionysos ve dört mevsimin bilinen en erken örneğidir (Hanfmann 1951: II 137 no.23 fig.80; Casal 1990a: 511 no.1). Lahitler üzerinde Severuslar Dönemi'nde ortaya çıkmışlar ve bu dönemde yaygınlaşmışlardır. Bu tasvirlerde yeniden dirilmeyi ve sonsuzluğu sembolize eden mevsimler ile Dionysiak bir inanç olan ölümden sonraki yaşam vurgulanmıştır. Dolayısıyla mevsimlerin mezar sanatındaki bu dini anlamı, mozaikler için uygun değildir. Mozaikler üzerinde Dionysos mevsimleri

sembolize eden figürlere eşlik ettiğinde genel olarak bitkilerin, meyvelerin ve şarabın tanrısı olmasına rağmen ölümün ya da gizemlerin bir tanrısı olarak değil mozaikler üzerindeki mevsimleri sembolize eden figürlerde olduğu gibi ağırlıklı olarak zenginliği ve bereketi ifade etmiştir (Dunbabin 1978: 186). Dionysos ve takipçileri yemek odalarında tasvir edildiklerinde, sadece içkinin verdiği zevke işaret edebilirler ya da mutluluğu ve doğanın zengin hediyelerini çağrıştırabilirler. Dionysiak thiasos evrensel mutluluk düşüncesini içermektedir (Parrish 1995: 180). Aynı zamanda genel repertuvarda keyif veren ve şans getiren motifler arasında Tanrı'nın sarmaşık, krater ve kantharos gibi sembolleri de özellikle MS 4. yüzyılda kullanılmıştır (Dunbabin 1978: 186). Mozaikler üzerinde Mevsimler ve Dionysos'un ilişkisi Kuzey Afrika'da ve Batı Eyaletleri'nde MS 2.yüzyılın başlarına kadar bulunamamıştır. Bu mozaiklerde mevsimler, yalnızca tüm kadın ya da erkek figürü olarak nadiren gösterilmişlerdir. Mozaikler üzerindeki en yaygın tasvir genç kadın ve erkek figürlerinin büst formudur. Yunanistan'daki arkeolojik kanıtlar diğer Roma Eyaletleri'nin mozaiklerinde olduğu gibi İmparatorluk Dönemi'nin mozaiklerinin dekorasyonunda da mevsim figürlerinin popüler olduğunu göstermiştir. Yunanistan'da da diğer eyaletlerde olduğu gibi mevsim figürlerinin en yaygın tipi büst formudur (Welch 1998: 211).

9. Geometrik Dekorasyon

9.1. Kemer Deseni

Kemer deseni; çeyrek dairesel panolar, yarım dairesel panolar ve içbükey kare panolar tarafından çevrilen merkezi dairesel bir panodan oluşmuştur. Tek panele bir alternatif olarak geliştirilen en erken desenler arasında yer alır. (Waywell 1979: 305). Desenin tavan dekorasyonundan türetilmiş birkaç kompozisyondan biri olduğu düşünülmüştür. Casa del Poeta'daki mozaikte olduğu gibi desenin orijinali siyah-beyaz Pompei mozaiklerinde (Blake 1930: 117 pl.22 fig.4, (Pompei, VII, iv, 57) bulunmuştur (Sweetman 2013: 41). Bu desen MS 2.yüzyıl'dan Ostia ve MS 4.yüzyıl'dan Hinton St.Mary (Dunbabin 1999: 95 fig.94) örneklerinde olduğu gibi İtalya'da ve Batı'da Roma Dönemi boyunca popülerliğini devam ettirmiştir. "Dokuz Panel" olarak da isimlendirmiş olan kemer deseni Roma İmparatorluğu genelinde yaygın bir şemadır (Hellenkemper Salies 1986: 270). Desen, doğu eyaletlerinde sık bulunmamıştır. Ne Levi ne de Campbell Antiocheia ya da Daphne'den kemer desenine sahip olan mozaiklerden bahsetmiştir. Bununla birlikte bu desenin örnekleri MS 2.yüzyılda Batı'da ve Kuzey Afrika'da bulunmuştur. (Knossos (Res. 32), (Sweetman 2013: 162-164 pl. 3); Herakleidon (Res. 33), (Raftopoulou 1998: 131 fig. 12.8); Koroni (Res. 34), (Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27)) örneklerinde olduğu gibi Yunanistan ve Adalar'daki mozaikler üzerinde de bu desene yer verilmiştir.

Claudiopolis Dionysos Mozaği'nde (Res. 29) merkezi dairesel panonun etrafına yerleştirilen dört adet yarım dairesel pano, dört adet içbükey kare pano ve dört adet çeyrek dairesel pano ile kemer deseni oluşturulmuştur. Kemer desenini oluşturan her panonun birbirleriyle olan bağlantıları iki kollu gıyoş motifi ile sağlanmıştır. Bir leopar üzerine binmiş olan Dionysos'un yer aldığı merkezi dairesel panonun dört yanındaki yarım dairesel panoların içerisine kaplan (kış mevsimi), aslan (yaz mevsimi), panterden (sonbahar mevsimi) oluşan dört mevsimi simgeleyen dört ayaklı hayvanlar, dört adet içbükey kare pano içerisine dağ tavuğu (kış mevsimi), dağ horozundan (sonbahar mevsimi) oluşan dört mevsimi simgeleyen dört farklı kuş ve dört adet çeyrek dairesel pano içerisine krater yerleştirilmiştir.

Resim 29
Figürlü sahne ve bordür, Claudiolopolis
Mozağı (Bolu Müzesi Arşivi).

Resim 30-31
Bordür detayı, Claudiolopolis Mozağı (Bolu
Müzesi Arşivi).

Knossos Dionysos Mozaïği'nde (Resi. 32), (MS 2.yüzyılın ortaları), (Sweetman 2013: 162-164 pl. 3) merkezi dairesel panonun etrafına yerleştirilen dört adet yarım dairesel pano, dört adet içbükey kare pano ve dört adet çeyrek dairesel pano ile kemer deseni oluşturulmuştur. Kemer desenini oluşturan her panonun birbirleriyle olan bağlantıları iki kollu giyoş motifi ile sağlanmıştır. Dionysos'un büstünün yer aldığı merkezi dairesel panonun dört yanındaki yarım dairesel panoların içerisine su kuşu (kış mevsimi), tavuskuşu (ilkbahar mevsimi), keklük (yaz mevsimi), papağandan (?) (sonbahar mevsimi) oluşan dört mevsimi simgeleyen kuşlar; dört içbükey kare pano içerisine kamış (kış mevsimi), gül (ilkbahar mevsimi), buğday (yaz mevsimi), üzüm asmasından (sonbahar mevsimi) oluşan dört mevsimi simgeleyen bitkiler; dört köşesindeki çeyrek dairesel panonun içerisine Dionysos'un dünyasına ait olan masklar yerleştirilmiştir.

Resim 32
Kemer deseni, Knossos Dionysos Mozaïği
(Welch 1998: fig. 16).

Herakleidon Dionysos Mozaïği (Res. 33), (MS 2.yüzyılın ortaları), (Raftopoulou 1998: 131 fig. 12.8) merkezi dairesel panonun etrafına yerleştirilen dört adet yarım dairesel pano, dört adet içbükey kare pano ve dört adet çeyrek dairesel

Resim 33
Kemer deseni, Herakleidon Dionysos
Mozaïği (Raftopoulou 1998: fig. 12.8).

pano ile kemer deseni oluşturulmuştur. Kemer desenini oluşturan her panonun birbirleriyle olan bağlantıları iki kollu giyoş motifi ile sağlanmıştır. Bir Satyr tarafından desteklenen sarhoş Dionysos'un yer aldığı merkezi dairesel panonun dört yanındaki yarım dairesel panoların içerisine kaplan (kış mevsimi), aslan (yaz mevsimi) ve panter'den (sonbahar mevsimi) oluşan dört mevsimi simgeleyen dört ayaklı hayvanlar; dört içbükey kare pano içerisine kantharos; dört köşesindeki çeyrek dairesel panoların içerisine bitkisel bir motif yerleştirilmiştir.

Koroni Dionysos Mozaïği (Res. 34), (MS 2.yüzyılın ortaları), (Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27) merkezi dairesel panonun etrafına yerleştirilen dört adet yarım dairesel pano, dört adet içbükey kare pano ve dört adet çeyrek dairesel pano ile kemer deseni oluşturulmuştur. Kemer desenini oluşturan her panonun birbirleriyle olan bağlantıları iki kollu giyoş motifi ile sağlanmıştır. Bir Satyr tarafından desteklenen sarhoş Dionysos'un yer aldığı merkezi dairesel panonun etrafındaki dört yarım dairesel pano içerisine kaplan (kış mevsimi), boğa (ilkbahar mevsimi) ve aslandan (yaz mevsimi) oluşan dört mevsimi simgeleyen dört ayaklı hayvanlar; dört içbükey kare pano içerisine masklar; dört köşesindeki çeyrek dairesel panoların ikisinin içerisine kantharos, diğer ikisinin içerisine kedigil yerleştirilmiştir.

Resim 34

Kemer deseni, Koroni Dionysos Mozaïği
(Welch 1998: fig. 189).

9.2. Basamaklı Üçgen Motifi

Leopar üzerine binmiş olan Dionysos'un yer aldığı merkezi dairesel panonun etrafını krem rengi zemin üzerine kahverengi tesseralar ile oluşturulmuş olan tek sıra basamaklı üçgen motifi (Res. 29) çevirmiştir.

Basamaklı üçgen motifi Arsameia Mozaiklerinde (Salzmann 1982: 120 nos.146-147 pl. 86, 3-5) bordürde yer almış iken Claudiopolis Mozaïğinde (Res. 1-2) olduğu gibi Antiocheia (Cimok 2000: figs. 51, 54-55, 65, 67, 86-87, 95,

98-101,105,107,125, 140-143, 162-163, 169, 191-193) ve Zeugma (Önal 2009: figs. 50-51, 60,62, 67-68, 91,98, 108-109, 121) mozaiklerinde figürlü sahnenin çerçevesinde kullanılmıştır.

9.3. Düz çizgi

Kemer desenini oluşturan panoların hepsinin etrafında siyah renkte, basamaklı üçgen motifi ile iki kollu giyoş motifi arasında krem rengi zemin üzerinde iki sıra siyah renkte, iki kollu giyoş motifi ile teğet daireler motifi arasında koyu mavi renkte, iki kollu giyoş motifi ile swastika pelta motifi arasında koyu mavi renkte, swastika pelta motifi ile dalga motifi arasında koyu mavi renkte, teğet daireler motifi ile dalga motifi arasında koyu mavi renkte ve teğet daireler motifi ile sarmaşık sarmalı arasında yeşil renkte düz çizgi (Res. 29-31) yer almıştır.

9.4. İki Kollu Giyoş Motifi

Kemer desenini oluşturan panoların etrafını (Res. 29) çevirmiştir. Siyah bir çerçevenin içerisinde yer alan çok renkli, gölgeli iki kollu giyoş motifini dört farklı renk grubuna sahip olan ilmekler oluşturmuştur. Birinci ilmek: koyu yeşil-açık yeşil-krem, ikinci ilmek: koyu kahverengi-açık kahverengi-krem, üçüncü ilmek: koyu sarı-açık sarı-krem ve dördüncü ilmek: koyu yeşil-açık yeşil-krem renklerinden oluşmuştur ve bu düzenleme dönüşümlü olarak devam ettirilmiştir. Koyu renkten açık renge doğru giden bu sıralama sonucunda ışık-gölge etkisi yaratılmıştır. Her ilmek birbirinden siyah renkli tesseralarla ayrılmıştır ve ilmeklerin aralarındaki orta bölüme krem renkli tek tessera yerleştirilmiştir.

İki kollu giyoş motifi; çakıl mozaiklerde (Elaios Mozaïği (Salzmann 1982: 90 no.34 pl.17,3); Eretria 1 Mozaïği (Salzmann 1982: 90 no.36 pl.27,2); Olbia 2 Mozaïği (Salzmann 1982: 98 no.74 pl.60,1); Pella 5 Mozaïği (Salzmann 1982: 105-106 no.98 pl.31,4); Pella 11 Mozaïği (Salzmann 1982: 108 no.104 pl.32,1-2); Tarsus Mozaïği (Salzmann 1982: 113 no.125 pl.63,3-4) ve Hellenistik Dönem'de tessellatum tekniğindeki mozaiklerin (Delos Mozaïği, (Joyce 1979: 256 pl.34 fig.10); Delos Mozaïği (Dunbabin 1999: 35 fig.36); Pergamon Mozaïği (Dunbabin 1999: 224 fig. 235) özellikle çerçevelerinde yaygındır. Bunun yanı sıra Antiocheia (Cimok 2000: figs. 27, 57, 121, 136, 146, 185, 194), Adana (Budde 1972: 20-24 fig.5), Tarsus (Budde 1972: 121-126 fig.147), Zeugma (Önal 2009: 48, 59, 106), Ephesos (Dunbabin 1999: 226 fig.238), Milet (Tülek 1998: fig.32) ve Prusias ad Hypium (Sezer 2015: 124 fig. 1) Mozaiklerinde kullanılmıştır. Claudiopolis Mozaïğinde (Res. 1-2) olduğu gibi Knossos (Res. 32), (Sweetman 2013: 162-164 pl. 3), Herakleidon (Res. 33) (Raftopoulou 1998: 131 fig. 12.8) ve Koroni (Res. 34), (Waywell 1979: 299 pl. 49 fig. 27) mozaiklerinde kemer desenini oluşturan panoların etrafını çevirmiştir.

9.5. Teğet Daireler Motifi

Kemer deseninin kare biçimindeki çerçevesinin hemen sonrasında tek sıra halinde teğet daireler motifi (Res. 29, 31) yer almaktadır. Dört iğ motifinden oluşan teğet daireler krem renkli tesseralar ile oluşturulmuştur. Her iğ motifinin merkezine kızıl kahve renginde bir kare yerleştirilmiştir. Bu karelerin merkezinde krem renginde eşkenar dörtgenler bulunmaktadır. Dairelerin merkezindeki içbükey kareler koyu mavi rengindedir. Bu içbükey karelerin ortasına dört adet kare yerleştirilmiştir. Merkezine krem renginde eşkenar dörtgenler yerleştirilmiş olan dört karenin çapraz iki karesi krem renginde iken diğer iki çapraz karesi ise kızıl kahve rengindedir.

Teğet daireler motifi; Claudiopolis Mozaïğinde (Res. 1-2) olduğu gibi Antiocheia (Cimok 2000: 42), Korykos (Budde 1972: 101-104 fig. 101), Zeugma (Önal

2009: 40, 45, 55, 70-71, 80), Ephesos (Dunbabin 1999: 226 fig.238) ve Prusias ad Hypium (Sezer 2015: 124 fig. 1) Mozaiklerinin bordüründe kullanılmıştır.

9.6 Swastika Pelta Motifi

Kemer desenini oluşturan kare panonun sağ ve sol yanındaki bordürlere, merkezinde Süleyman düğümü bulunan iki sıra swastika pelta motifi (Res. 30) yerleştirilmiştir. Süleyman düğümü sarı ve krem renklerinden oluşmuştur, sarı zemin üzerindeki pelta motifi siyah renkte iken kolların kenar çerçeveleri beyaz renktedir.

Claudiopolis Mozaığında (Res. 1-2) olduğu gibi swastika pelta motifi; Ephesos (Jobst 1978: 656 Taf. 194 Abb. 5), Zeugma (Önal 2009: fig.117), Atina (Waywell 1979: 295 no. 8 pl. 46 figs. 8-9) ve Melos (Bosanquet 1898: 66-73 pls. I-III) Mozaiklerinde bordürde kullanılmıştır.

9.7. Dalga Motifi

Teğet daireler motifini hemen sonrasında koyu mavi renkteki zemin üzerinde beyaz renkte olan tek sıra dalga motifi (Res. 29-31) çevirmiştir.

Dalga motifi; çakıl mozaiklerinde (Aigeira Mozaığı (Salzmann 1982: 82 no.1 pl.52,53,1-2), Arpi 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 84 no.12 pl.67,1), Arpi 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 84 no.13 pl.67,2), Arpi 3 Mozaığı (Salzmann 1982: 84 no.14 pl.68,1-3), Assos 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 85 no.17 pl.63,2), Eretria 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 90-91 no.37 pl.26,1-4, 27,1), Eretria 4 Mozaığı (Salzmann 1982: 91 no.39 pl.49,1), Eretria 7 Mozaığı (Salzmann 1982: 92 no.42 pl.49,3, 50,2), Korint 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 95 no.63 pl.9,1-3), Korint 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 95 no.64 pl.23,1,2), Olbia 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 97-98 no.73 pl.59,1-3), Olbia 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 98 no.74 pl.60,1), Olynthos 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 98 no.76 pl.16,1), Olynthos 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 98-99 no.77 pl.18,1,2), Olynthos 3 Mozaığı (Salzmann 1982: 99 no.78 pl.13), Olynthos 5 Mozaığı (Salzmann 1982: 100 no.80 pl.16,2), Olynthos 6 Mozaığı (Salzmann 1982: 100 no.81 pl.16,3), Olynthos 9 Mozaığı (Salzmann 1982: 101 no.84 pl.12,3), Olynthos 10 Mozaığı (Salzmann 1982: 101 no.85 pl.16,4), Olynthos 11 Mozaığı (Salzmann 1982: 101 no.86 pl.12,2), Olynthos 12 Mozaığı (Salzmann 1982: 102 no.87 pl.14,2, 15,1), Olynthos 13 Mozaığı (Salzmann 1982: 102-103 no.88 pl.14,1), Pella 6 Mozaığı (Salzmann 1982: 106 no.99 pl.37,2), Pella 10 Mozaığı (Salzmann 1982: 107-108 no.103 pl.29), Pella 12 Mozaığı (Salzmann 1982: 108 no.105 pl.38,1-5), Pellene Mozaığı (Salzmann 1982: 108-109 no.106 pl.41,2-3), Rodos 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 110 no.112 pl.47), Rodos 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 110-111 no.113 pl.46,2), Tarsus Mozaığı (Salzmann 1982: 113 no.125 pl.63,3-4), Vergina 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 114 no.130 pl.39,1-3, 40,1-6) ve geçiş tekniğindeki mozaiklerde (Demetrias Mozaığı (Salzmann 1982: 117 no.136 pl.73,1-2), Lebena Mozaığı (Salzmann 1982: 117 no.137 pl.76,77,1-3), Rodos 5 Mozaığı (Salzmann 1982: 118 no.140 pl.75,2), Thasos Mozaığı (Salzmann 1982: 119 no.141 pl.74,1-3) ve tessellatum tekniğindeki mozaiklerde (Abdera Mozaığı (Salzmann 1982: 119 no.142 pl.78,3), Arsameia 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 120 no.146 pl.86,3-4), Arsameia 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 120 no.147 pl.86,5), Assos 2 Mozaığı (Salzmann 1982: 120-121 no.150 pl.84,3-4), Erythrai 1 Mozaığı (Salzmann 1982: 121-122 no.154 pl.85,1-3), Kaulonia Mozaığı (Salzmann 1982: 122 no.158 pl.92,3), Lykosura Mozaığı (Salzmann 1982: 123 no.162 pl.80,1-2), Mangalia Mozaığı (Salzmann 1982: 123 no.163 pl.83,2), Maroneia Mozaığı (Salzmann 1982: 123-124 no.164 pl.79,1-2), Pergamon Mozaığı (Salzmann 1982: 124 no.166 pl.83,1), Tainaron Mozaığı (Salzmann 1982: 125-126 no.170 pl.81,1-2), Troia Mozaığı

(Salzmann 1982: 126 no.172 pl.84,2) yaygın bir biçimde kullanılmıştır.

Claudiopolis Mozağında olduğu gibi dalga motifi Pompei (Blake 1930: 77 (Pompei VII, vi, 28), pl.17,2; 83, (Pompei VI, ix, 6), pl.22,3; 90, 114, (Pompei VI, xvi, 36), pl. 34, 3), Antiocheia (Cimok 2000: figs. 42, 46, 51, 57, 60, 62, 71, 95, 103, 144-147, 159, 178-179, 229) ve Zeugma (Önal 2009: figs. 17, 25, 28-29, 55, 60, 75, 77, 80, 87, 98) mozaiklerinde bordürde kullanılmıştır.

10. Bitkisel Dekorasyon

10.1. Sarmaşık Sarmalı Motifi

Dalga motifini hemen sonrasında krem rengi zeminin üzerinde dalları ve yaprağı yeşil renkte olan tek sıra sarmaşık sarmalı motifi (Res. 29-31) çevirmiştir.

Sarmaşık sarmalı motifi; çakıl mozaiklerde (Chalkis Mozağı (Salzmann 1982: 88-89 no.28 pl.48,1), Eretria 1 Mozağı (Salzmann 1982: 90 no.36 pl.27,2), Olynthos 12 Mozağı (Salzmann 1982:102 no.87 pl.14,2, 15,1) ve geçiş tekniğindeki mozaiklerde (Alexandria 2 Mozağı (Salzmann 1982: 116 no.134 pl.88,1-3, 89, 1-4, 90,1), Rodos 5 Mozağı (Salzmann 1982: 118 no.140 pl.75,2) kullanılmıştır.

11. Claudiopolis Dionysos Mozağı'nin Diğer Kedigil Üzerine Binmiş Olan Dionysos Mozaikleri ile Karşılaştırılması (Tablo: 1-3)

Claudiopolis Dionysos Mozağı (Res.1-2); Dionysos'un üzerine binmiş olduğu kedigilin (izleyiciye göre) sağa doğru hareket etmesiyle Delos (Res.11), (Dunbabin 1999: fig.38), Dougga (Res. 12), (Welch 1998: fig.85), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig.86), Lyon (Res. 14), (Jacome 2013: 537 fig.29.9) Ostia (Res. 15), (Wyler 2009: pl.91,7) Chania (Res. 20), (Welch 1998: fig.74) mozaikleriyle; kedigil ve Dionysos'un tek başına olmasıyla Delos (Res. 11), (Dunbabin 1999: fig.38), Dougga (Res. 12), (Welch 1998: fig.85), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig.86), Lyon (Res. 14), (Jacome 2013: 537 fig.29.9), Ostia (Res. 15) (Wyler 2009: pl.91,7) mozaikleriyle; Dionysos ve kedigil figürünün merkezi dairesel bir pano içerisinde yer almasıyla Dougga (Res. 12), (Welch 1998: fig.85) Mozağıyla; Dionysos'un genç olarak tasvir edilmesiyle Delos (Res. 11), (Dunbabin 1999: fig.38), Dougga (Res.12), (Welch 1998: fig.85), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig.86), Lyon (Res.14), (Jacome 2013: 537 fig.29.9), Ostia (Res. 15), (Wyler 2009: pl.91,7), Chania (Res. 20), (Welch 1998: fig.74) mozaikleriyle; yarı çıplak olmasıyla Dougga (Res. 12), (Welch 1998: fig.85), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig.86), Lyon (Res.14), (Jacome 2013: 537 fig.29.9), Ostia (Res.15), (Wyler 2009: pl.91,7), Chania (Res. 20), (Welch 1998: fig.74) Mozaikleriyle; sağ elinde thyrsos taşımasıyla Delos (Res. 11), (Dunbabin 1999: fig.38), Lyon (Res. 14), (Jacome 2013: 537 fig.29.9), Ostia (Res. 15), (Wyler 2009: pl.91,7) Mozaikleriyle; sol elinin kedigilin üzerinde olmasıyla Lyon (Res. 14), (Jacome 2013: 537 fig.29.9), Ostia (Res. 15), (Wyler 2009: pl.91,7) Mozaikleriyle; başında bitkisel bir çelengin yer almasıyla Delos (Res. 11), (Dunbabin 1999: fig.38), Dougga (Res. 12), (Welch 1998: fig.85), Lyon (Res. 14), (Jacome 2013: 537 fig.29.9), Ostia (Res. 15) (Wyler 2009: pl.91,7) Mozaikleriyle; Dionysos'un leopara binmiş olmasıyla Delos (Res. 11), (Dunbabin 1999: fig.38), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig.86), Chania (Res. 20), (Welch 1998: fig.73-74) Mozaikleriyle; leoparın başını geriye doğru çevirmesiyle Delos (Res. 11), (Dunbabin 1999: fig.38), Dougga (Res.12), (Welch 1998: fig.85), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig.86) Mozaikleriyle, leoparın sol ön pençesini yukarı doğru kaldırmasıyla Delos (Res. 11), (Dunbabin 1999:

fig.38), Ostia (Res. 15), (Wyler 2009: pl.91,7) Mozaikleriyle; leoparın kuyruğunu yukarı doğru kaldırmasıyla Dougga (Res. 12), (Welch 1998: fig.85), El Djem 2 (Res. 13), (Welch 1998: fig.86), Ostia (Res.15), (Wyler 2009: pl.91,7), Chania (Res. 20), (Welch 1998: fig.74) Mozaikleriyle; Dionysos ve kedigilin yer aldığı panonun çerçevesinde iki kollu giyoş motifinin kullanılmasıyla Lyon (Res. 27) mozaïği ile ortak özellikler taşımaktadır.

12. Genel Değerlendirme

Bir kedigil üzerine binmiş olan Dionysos kompozisyonu, Yunan ve Roma mozaiklerinin yanı sıra diğer sanat dallarında da popüler bir konudur. Tek başına merkez bir rolde olan kedigil üzerindeki Dionysos kompozisyonu, Grek vazo ressamlığı sanatında MÖ 5.yüzyıl kadar erkene gitmektedir. Bu kompozisyonu, mozaikler üzerine ilk olarak Hellenistik Dönem sanatçıları uyarlamıştır (Pella Mozaïği (Res. 5)). Kompozisyon, kendi içerisinde kedigilin izleyiciye göre sağa ya da sola doğru hareket etmiş olması dikkate alınarak iki tipe ayrılmıştır. Bu tasvirlerde Dionysos, çocuk ya da genç olarak tasvir edilmiştir. Üzerine bindiği kedigiller arasında aslan ve panterin yanı sıra en çok leopar tercih edilmiştir. Kompozisyon ya yalnızca bir kedigil ile onun sırtına binmiş tanrı figüründen oluşmuştur ya da tanrının yanına thiasosunun üyeleri eklenmiştir. Dionysos ile birlikte Satyr, Silenos, Bacchante, Priapos gibi thiasosunun üyelerinin yer aldığı sahnelerde Dionysos, çocuk olarak betimlenmiştir (El Djem 1 (Res. 8), Saint-Leu (Res. 10), El Djem 4 (Res. 17), Djemila (Res. 19)). Liknon gibi Dionysiak gizemlerle bağlantılı objelere de yer verilmiş olan sahneler yalnızca standart Dionysiak figürleri birleştirmekle kalmayıp aynı zamanda ritüel bir anlam taşımaktadır (Dunbabin 1978: 175). Bazı sahnelerde thiaso'un üye sayısı azaltılarak Dionysiak alay çok daha sadeleştirilmiştir. Çocuk Dionysos çoğunlukla thiasosun üyeleri ile birlikte tasvir edilmiş iken üç örnekte Acholla Mozaïği (Res. 9), El Djem 3 Mozaïği (Res. 16), Saguntum Mozaïği (Res. 18) tek başınadır. Dionysos'un tek başına tasvir edildiği sahnelerde genellikle genç Dionysos tercih edilmiştir.

Bir kedigil üzerine binmiş olan Dionysos kompozisyonunun etrafında mevsimleri sembolize eden personifikasyonlara, dört ayaklı hayvanlara, kuşlara ve bitkilere yer verilmiştir. Mozaikler üzerinde yer alan çeşitli bitkilerin, dört ayaklı hayvanların ve kuşların mevsimleri sembolize ettiği düşünülmüştür. Mozaiklerde üzerinde dört mevsimi simgeleyen dört ayaklı hayvanlar, kuşlar ve bitkiler standart ikonografiyi izlemiştir. İlkbahar mevsiminin tavuskuşu ile sembolize edildiği gibi bazı mevsimleri sembolü eden kuşlar standart bir ikonografiyi izlemiştir. Diğer mevsimler ise belki göçmen kuşlar ile sembolize edildiği için farklılık gösterebilirler.

Claudiopolis Dionysos Mozaïği'nde merkezi dairesel panonun etrafına yerleştirilmiş olan dört ayaklı hayvanlar ve kuşlar dört mevsimi sembolize etmiştir. Diğer mozaiklerde olduğu gibi Claudiolis Mozaïği'nde de kış mevsiminin kaplan, yaz mevsiminin aslan ve sonbahar mevsiminin panter ile sembolize edilmiş olması onun standart bir ikonografiyi izlediğine işaret etmektedir. Yine diğer mozaiklerin standart ikonografisinde kış mevsimi ördek ile, ilkbahar mevsimi tavuskuşu ile yaz mevsimi keklik ile sembolize edilirken Claudiolis Mozaïği'nde ilkbahar ve yaz mevsimini sembolize eden kuşlar kayıp iken kış mevsiminin dağ tavuğu ile sonbahar mevsiminin dağ horozu ile sembolize edilmesi onun standart ikonografinin dışına çıktığına işaret etmektedir. Bu durumda sanatçının belki de yörede yer alan kuş türünü seçmiş olduğu düşünülebilir.

Mevsimlerin yıllık döngüsü kış mevsimi ile başlayarak ilkbahar, yaz ve sonbahar biçiminde sıralanmıştır. Mozaikler üzerindeki dört mevsim genellikle kronolojik bir sıralama içerisinde düzenlenmiştir ve sıralama saatin dönüş yönünde ilerlemiştir (Haidra Aion ve Mevsimler Mozaığı, Parrish 1995: 174 fig.1; Dougga Annus ve Mevsimler Mozaığı, Parrish 1995: 190 fig.37). Bazı mozaiklerde mevsimlerin sıralaması kronolojik düzenlemenin tersindedir (Silin Mozaığı, Parrish 1995: 181 fig.30). Claudiopolis Dionysos Mozaığı'nda dört mevsimi simgeleyen figürlerin yerleştirme düzeni kronolojik sıralamayı takip etmektedir ve bu sıralama saatin dönüş yönünde oluşturulmuştur. Dionysos'un merkezinde bulunduğu dairesel panonun sol tarafında yer alan içerisinde kış mevsimini simgeleyen bir kaplanın bulunduğu yarım dairesel pano ile başlayan kronolojik sıralama saat yönünde ilerleyerek merkezi dairesel panonun üst kısmında yer alan içerisinde sonbahar mevsimini simgeleyen panterin bulunduğu yarım dairesel pano ile tamamlanmıştır. Yine aynı biçimde Dionysos'un merkezinde bulunduğu dairesel panonun sol üst köşesinde yer alan içerisinde kış mevsimini simgeleyen bir dağ tavuğunun bulunduğu içbükey kare pano ile başlayan kronolojik sıralama saatin dönüş yönünde ilerleyerek merkezi dairesel panonun sağ üst köşesinde yer alan içerisinde sonbahar mevsimini simgeleyen dağ horozunun bulunduğu içbükey kare pano ile tamamlanmıştır. Knossos Dionysos (Res. 32), Herakleidon Dionysos (Res. 33) ve Koroni Dionysos Mozaiklerindeki (Res. 34) dört mevsimi simgeleyen figürler dört mevsimin yıllık döngüsünün kronolojik sıralamasına göre düzenlenmemiştir.

Bir kedigil üzerine binmiş olan Dionysos'un yer aldığı mozaikler üzerinde yılın dört mevsimi yalnızca dört ayaklı hayvanlar ile (Herakleidon Dionysos Mozaığı (Res. 33), Koroni Dionysos Mozaığı (Res. 34) ya dört ayaklı hayvanlar ve kuşlar ile (Claudiopolis Dionysos Mozaığı (Res. 1-2) ya da kuşlar ve bitkiler ile (Knossos Dionysos Mozaığı (Res. 32) sembolize edilmiştir.

Mozaikler üzerinde Dionysos ve mevsimleri sembolize eden figürlerin birlikte tasvirinin oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Dionysos ile mevsimler arasında geleneksel bir ilişki vardır ve Claudiopolis Mozaığı de bu geleneğe aittir. Dionysos genel olarak bitkilerin, meyvelerin ve şarabın tanrısı olmasına rağmen mozaikler üzerinde mevsimler ile birlikte tasvir edildiğinde tıpkı mevsimler gibi tanrı da zenginliği ve bereketi ifade etmiştir.

Dionysos mozaiklerinde dört mevsimi sembolize eden dört ayaklı hayvanların, kuşların ve bitkilerin yer almasının özellikle Kuzey Afrika, Yunanistan ve Adalar'da çok tercih edildiği bilinmektedir. Claudiopolis Mozaığı, bu kompozisyona sahip günümüze kadar bulunmuş olan ilk ve şimdilik tek mozaik olmasının yanı sıra dört ayaklı hayvanlar ve kuşlar ile mevsimlerin sembolize edilmesi geleneğinin Anadolu'da da olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Mevsim tasvirlerinin yer aldığı mozaikler, kamu binalarından daha çok genellikle özel binalar için tercih edilmiştir (Adounvo 1991: 88). Özel evlerdeki sosyal odalarda özellikle oeci ve triclinia'da bu mozaikler yer almıştır. Mevsimsel bir kontekt içinde Dionysiak konuların tasviri triclinia'daki mozaiklerde çok popülerdir. Mozaiklerde Dionysiak konulara Geç Klasik Dönem'e kadar giden uzun bir gelenekte sevilerek yer verilmiştir (Adounvo 1991: 89). Dionysiak tasvirlerde mutluluk ve şarabın çağrıştırdığı anlam, bu yemek alanları için uygun bir ortam oluşturmuştur (Adounvo 1991: 89). Dionysiak alay ile mevsim figürlerini içeren El Djem 1 Mozaığı (Resim 8 ,26) tricliniumda bulunmuştur (Adounvo 1991: fig.25).

Dionysiak mozaikler genellikle lüks evlerin dekorasyonunda kullanılmış iken kamu ya da yarı kamu yerleşimlerinde çok nadiren bulunmuştur (Welch 1998: 259).

Chania'da (triclinium), (Sweetman 2013: 244-247 no.136 pl.42) ve Knossos'daki (cubiculum) (Sweetman 2013: 162-164 no.3 pl.3) gibi yalnızca birkaç odanın kimliği mozağının planı ile açık bir şekilde tespit edilebilmiştir. Mozağın ikonografisi mimari kontekstin tanımlanmasına hemen hemen hiç yardım etmez. Yemek odasının dekorasyonunun Dionysiak tasvir için uygun olması sebebiyle bu mekânlarda Dionysos'un, takipçilerinin ve sembollerinin tasviri sıklıkla kullanılmıştır. Buna rağmen arkeolojik bulgular, Dionysiak tasvirlerin cubiculum (Welch 1998: fig. 16 (Knossos Dionysos Mozağı), peristyle (Welch 1998: fig. 77 (Delos Dionysiak mozaik) ve nympheum'da (Welch 1998: fig. 62 (Pella Dionysos Mozağı) bulunmuş olan mozaikler üzerinde de yer almış olduğunu göstermiştir.

Claudiopolis Mozağı'nin bulunduğu kontekste tarihlendirmeye katkı sağlayabilecek herhangi bir buluntuya rastlanılmamış olması sebebiyle mozaik ancak diğer benzer örnekler ile karşılaştırma yapılarak tarihlendirilebilir.

Delos Dionysos Mozağı'nde (MÖ 160-100), (Res. 11) Dionysos'un bir leopar üzerine binmiş olması, leoparın izleyiciye göre sağa doğru hareket etmesi, hırlar biçimindeki başını geriye yani Dionysos'a doğru çevirmesi, sol ön pençesini yukarı doğru kaldırması, Dionysos'un leopara biniş biçimi, vücudunun üst kısmının ve başının hafifçe soluna dönük olması, sağ elinde thyrsos taşıması gibi Claudiolis Dionysos Mozağı ile ortak olan özellikleri Claudiolis Dionysos Mozağı'nin orijinalinin Delos Mozağı'ne dolayısıyla Hellenistik Dönem'e dayandığına işaret etmektedir.

Knossos Dionysos Mozağı (MS 2.yüzyılın ortaları), (Res. 32); kemer deseninin uygulanmış olması, kemer desenini oluşturan panoların birbirleriyle olan bağlantısının iki kollu giyoş motifi ile sağlanması, kemer deseninin merkezinde yer alan dairesel panoda Dionysos'un tasvir edilmesi, merkezi dairesel panonun etrafını basamaklı üçgen motifinin çevirmesi, bordüründe dalga motifinin yer alması ve merkezi dairesel panonun etrafında bulunan yarım dairesel panolarda mevsimleri sembolize eden kuşlara (tavuskuşu (ilkbahar mevsimi), keklik (yaz mevsimi), su kuşu (kış mevsimi), papağan (?) (sonbahar mevsimi) yer verilmesiyle Claudiolis Dionysos Mozağı ile benzerdir.

Herakleidon Dionysos Mozağı (MS 2.yüzyılın ortaları), (Res. 33); kemer deseninin uygulanmış olması, kemer desenini oluşturan panoların birbirleriyle olan bağlantısının iki kollu giyoş motifi ile sağlanması, kemer deseninin merkezinde yer alan dairesel panoda Dionysos'un tasvir edilmiş olması, merkezi dairesel panonun etrafında bulunan yarım dairesel panolarda mevsimleri sembolize eden dört ayaklı hayvanlara (panter (sonbahar mevsimi), kaplan (kış mevsimi), aslan (yaz mevsimi) yer verilmesiyle Claudiolis Dionysos Mozağı ile ortak özellikler taşımaktadır.

Koroni Dionysos Mozağı (MS 2.yüzyılın ortaları), (Res. 34); kemer deseninin uygulanmış olması, kemer desenini oluşturan panoların birbirleriyle olan bağlantısının iki kollu giyoş motifi ile sağlanması, kemer deseninin merkezinde yer alan dairesel panoda Dionysos'un tasvir edilmiş olması, merkezi dairesel panonun etrafında bulunan yarım dairesel panolarda mevsimleri sembolize eden dört ayaklı hayvanlara (boğa (ilkbahar mevsimi), aslan (yaz mevsimi), kaplan (kış mevsimi) yer verilmesiyle Claudiolis Dionysos Mozağı ile ortak özellikler taşımaktadır.

Bunun yanı sıra sonbahar mevsiminin panter ile sembolize edilmesi Herakleidon ve Claudiolis Mozaiklerinde, yaz mevsiminin aslan ile kış mevsiminin kaplan ile sembolize edilmesi Herakleidon, Koroni ve Claudiolis Mozaiklerinde ortak olan özelliklerdir.

Kemer deseninin Yunanistan ve Adalar'da özellikle Dionysos konulu mozaiklere uygulanmış olduğu bilinmektedir. Günümüze kadar Anadolu'da ortaya çıkarılan mozaiklerde özellikle de Antiocheia ve Zeugma mozaiklerinde kemer deseni uygulamasına rastlanılmamıştır. Claudiopolis Mozaığı, şimdiye kadar ortaya çıkarılmış olan mozaiklerde varlığı bilinmeyen kemer deseni uygulamasının Anadolu'da da olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Knossos, Herakleidon, Koroni ve Claudiopolis Mozaiklerinde uygulanmış olan kemer deseni; belirli bir dönem boyunca bu bölgede üretilen mozaiklere bu deseni uygulayan bir atölyenin varlığına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra ortak kullanılmış olan kemer deseni sebebiyle Adalar ve Yunanistan ile Batı Karadeniz arasında mozaik yapımı konusunda yakın bir bağlantının varlığı ortaya çıkmaktadır.

Claudiopolis Mozaığı'nde; engebeli zemin ve bitki dalları doğal görünümüyle tasvir edilmiştir. Figürler açık koyulu değişen renk tonlarıyla hacimlendirilmiştir. Panter, kaplan ve aslanın her iki yanındaki daha kısa boylu çıplak bitki ile simetri sağlanmıştır. Bu hayvanların arka planına yerleştirilmiş daha büyük ve uzun olan çıplak bitki doğal bir derinlik içerisinde verilmiştir. Derinlik ve üç boyutluluğun verilmesi tümüyle Hellenistik Dönem özellikleridir. Dionysos tam anlamıyla kompozisyonun merkez figürüdür ve dört ayaklı hayvanlar ile kuşlar onun etrafına yerleştirilmiştir.

Knossos Mozaığı'nde; zemin çizgisi gösterilmemiştir. Hayvanların etrafında doğaya ait bir kaya ya da bitki motifi kullanılmamıştır. Herakleidon ve Koroni Mozaikleri'nde; hayvan figürlerinin ayaklarının altında zemin çizgisine yer verilmiştir. Zemin çizgisi ince değildir ve Claudiopolis Mozaığı'nde olduğu gibi kalın ve dalgalı biçimdedir. Merkezi dairesel panonun içerisinde yer alan Dionysos figürünün hafifçe sola doğru dönmüş başı ve soluna yönlendirilmiş bakışları Claudiopolis Mozaığındaki Dionysos figürü ile ortak olan özellikleridir.

Kemer deseninin uygulanmış olduğu Dionysos konulu mozaiklerin mimari kontekstte cubiculum (Knossos) ve triclinium (Herakleidon) bölümlerinde yer almış olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Claudiopolis Dionysos Mozaığı'nin triclinium ya da cubiculum'da yer almış olma ihtimali oldukça yüksektir.

Kemer deseninin ortak bir şablon olduğu göz önüne alındığında Claudiopolis Mozaığının yapımında patron kalıp kitabının kullanılmış olduğu söylenebilmektedir. Dolayısıyla mozaığın gezgin ustaların yanı sıra patron kalıp kitabına bağlı kalan yerel ustalar tarafından da yapılmış olabileceği olasılığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Yaklaşık olarak aynı döneme tarihlenen Knossos, Herakleidon, Koroni ve Claudiopolis Mozaiklerinde ortak bir biçimde kullanılan kemer deseni; en azından MS 2.yüzyılın ortalarında repertuarlarında yer alan kemer desenini mozaiklerine oldukça sık uygulayan Yunanistan, Adalar ve Anadolu'da bir atölye ya da gezici bir mozaik sanatçısı olduğuna işaret etmektedir.

Dolayısıyla Knossos, Herakleidon ve Koroni mozaiklerindeki kemer desenine ve figürlerin analizine dayanarak Claudiopolis Mozaığı'nin MS 2.yüzyılın ortalarında yapılmış olduğu sonucuna varılmıştır.

Kedigil'e Binmiş Dionysos Mozaikleri	Genç Dionysos	Çocuk Dionysos	Giyimli	Yarı çıplak	Çıplak	Elinde thyrsos	Elinde kantharos	Elinde tympanon	Başında çelenk	Ayağında botlar
I. Tip										
Pella (Res.5)	x	-	-	-	x	x (sol)	-	-	x	-
Eretria (Res.6)	x	-	-	x	-	x (sol)	-	-	x	-
Leadenhall (Res.7)	x	-	-	x	-	x (sol)	x (sağ)	-	x	x
El Djem 1 (Res.8)	-	x	-	-	x	-	x (sol)	-	x	-
Acholla (Res.9)	-	x	-	-	x	x (sol)	-	-	-	-
Saint-Leu (Res.10)	-	x	-	-	x	x (sağ-sol)	-	-	x	-
II. Tip										
Delos (Res.11)	x	-	x	-	-	x (sağ)	-	x (sol)	x	-
Dougga (Res.12)	x	-	-	x	-	x (sol)	x (sağ)	-	x	-
El Djem 2 (Res.13)	x	-	-	x	-	x (sağ-sol)	-	-	-	x
Lyon (Res.14)	x	-	-	x	-	x (sağ)	-	-	x	x
Ostia (Res.15)	x	-	-	x	-	x (sağ)	-	-	x	-
El Djem 3 (Res.16)	-	x	-	nebris	-	x (sol)	-	-	-	-
El Djem 4 (Res.17)	-	x	-	x	-	-	x (sağ)	-	-	-
Saguntum (Res.18)	-	x	-	-	x	x (sağ)	-	-	-	-
Djemila (Res.19)	-	x	-	nebris	-	x (sağ)	-	-	x	-
Chania (Res.20)	x	-	-	x	-	?	?	?	?	-
Claudiopolis (Res.1-2)	x	-	-	x	-	x (sağ)	-	-	x	?

Tablo 1
Kedigil'e Binmiş Dionysos Figürünün Diğer
Dionysos Mozaikleri ile Karşılaştırılması.

Kedigil'e Binmiş Dionysos Mozaikleri	Kedigil	Her iki bacağını açarak	Yan oturarak	Yarım yaslanmış
I. Tip				
Pella (Res.5)	leopar	-	x	x
Eretria (Res.6)	leopar	x	-	-
Leadenhall (Res.7)	kaplan (dişi)	-	x	x
El Djem 1 (Res.8)	aslan	x	-	-
Acholla (Res.9)	kaplan	x	-	-
Saint-Leu (Res.10)	leopar	x	-	-
II. Tip				
Delos (Res.11)	leopar	-	x	-
Dougga (Res.12)	kaplan	-	x	x
El Djem 2 (Res.13)	leopar	-	x	x
Lyon (Res.14)	panter	-	x	x
Ostia (Res.15)	panter	-	x	x
El Djem 3 (Res.16)	kaplan (dişi)	-	x	-
El Djem 4 (Res.17)	leopar (dişi)	x	-	-
Saguntum (Res.18)	leopar	x	-	-
Djemila (Res.19)	kaplan (dişi)	x	-	-
Chania (Res.20)	leopar (dişi)	x	?	?
Claudiopolis (Res.1-2)	leopar	-	x	-

		MEVSİMLER		
DİONYOSOS MOZAİKLERİ				
		PERSONİFİKASYONLAR		
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
El Djem 1 (Res.26)	-	kadın büstü	-	-
Lyon (Res.27)	kadın büstü	kadın büstü	-	-
		DÖRT AYAKLI HAYVANLAR		
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Claudiopolis (Res.1)	kaplan	-	aslan	panter
El Djem 4 (Res.28)	domuz	-	aslan	leopar
Herakleidon (Res.33)	kaplan	-	aslan	panter
Koroni (Res.34)	kaplan	boğa	aslan	-
		KUŞLAR		
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
Claudiopolis (Res.1)	dağ tavuğu	-	-	dağ horozu
Knossos (Res.32)	su kuşu	tavuskuşu	keklik	papağan (?)
		BİTKİLER		
	Kış	İlkbahar	Yaz	Sonbahar
El Djem 3 (Res.16)	zeytin	gül	buğday	üzüm
Knossos (Res.32)	kamış	gül	buğday	üzüm

Tablo 2
Dionysos'un Kedigil'e Biniş Biçimi.

Tablo 3
Kedigil'e Binmiş Dionysos Mozaiklerindeki Dört Mevsimi Simgeleyen Tasvirlerin Karşılaştırılması.

Kaynaklar – Bibliography

- Adounvo 1991 G. A. Adounvo, *The Mosaic of Neptune and the Seasons from La Chebba*, Unpublished PhD Thesis, McMaster University.
- Blake 1930 M. E. Blake, “The Pavements of the Roman Buildings of the Republic and Early Empire”, *MAAR* 8, 7-159.
- Boatwright 2000 M. T. Boatwright, *Hadrian and the Cities of the Roman Empire*, Princeton.
- Bosanquet 1898 R. C. Bosanquet, “Excavations of the British School at Melos: the Hall of the Mystae”, *JHS* 18, 60-80.
- Budde 1972 L. Budde, *Antike Mosaiken in Kilikien, Band II, Die Heidnischen Mosaiken*, Recklinghausen.
- Carr-Howard 2017 T. Carr-Howard, *The Cultural Mosaic Under the Tesserae: Local Identity in the Iconography and Compositions of Roman Floor Mosaics*. Scripps Senior Theses.
- Casal 1990a L. A. Casal, “Horai/Horae”, *LIMC* V, 510-538.
- Casal 1990b L. A. Casal, “Kairoi/Tempora Anni”, *LIMC* V, 891-920.
- Cimok 2000 F. Cimok, *Antioch Mosaics*, İstanbul.
- Dörner 1952 F. K. Dörner, *Bericht über eine Reise in Bithynien*, Wien.
- Dunbabin 1978 K. M. D. Dunbabin, *The Mosaics of Roman North Africa*, Studies in Iconography and Patronage, Oxford.
- Dunbabin 1999 K. M. D. Dunbabin, *Mosaics of the Greek and Roman World*, Cambridge.
- Eckersley 1995 T. E. Eckersley, *Iconography of the Vintage in the Mosaics of Roman Spain and North Africa*, Unpublished PhD Thesis, McMaster University.
- Gasparri 1986 C. Gasparri, “Dionysos”, *LIMC* III, 414-514.
- Hanfmann 1951 G. M. A. Hanfmann, *The Season Sarcophagus in Dumbarton Oaks, I-II*, Cambridge.
- Hellenkemper Salies 1986 G. Hellenkemper Salies, “Römische Mosaiken in Griechenland”, *BJb* 186, 241-285.
- Jácome 2013 P. M. Jácome, “Bacchus and Felines in Roman Iconography: Issues of Gender and Species”, A. Bernabé - M. Herrero de Jáuregui - A. I. Jiménez San Cristóbal - R. Martín Hernández (eds.), *Redefining Dionysos*, Berlin, 526-540.
- Jobst 1978 W. Jobst, “Römische Mosaiken in Ephesos”, E. Akurgal (ed.), *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Vol.I-III*. Ankara, 653-660.
- Joyce 1979 H. Joyce, “Form, Function and Technique in the Pavements of Delos and Pompeii” *AJA* 83, 3, 253-263.
- Kondoleon 1995 C. Kondoleon, *Domestic and Divine, Roman Mosaics in the House of Dionysos*, New York.
- Ling 1983 R. Ling, “The Seasons in Romano-British Mosaic Pavements”, *Britannia* 14, 13-22.
- Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor, I-II*, Princeton.
- McCann 1978 A. M. McCann, *Roman Sarcophagi in the Metropolitan Museum of Art*, New York.
- Merkelbach 1988 R. Merkelbach, *Die Hirten des Dionysos*. Stuttgart.
- Okçu 2009 R. Okçu, “Prusia ad Olympum Mozaikleri” *JMR* 3, 31-51.
- Önal 2009 M. Önal, *A Corpus Zeugma Mosaics*, İstanbul.
- Öz 2011 A. K. Öz, “The Mosaics of Metropolis in Ionia”, M. Şahin (ed.), *11th International Colloquium on Ancient Mosaics, Bursa*, 701-708.
- Parrish 1995 D. Parrish, “The Mosaic of Aion and the Seasons from Haidra (Tunisia): an Interpretation of its Meaning and Importance”, *AnTard* 3, 167-191.
- Raftopoulou 1998 S. Raftopoulou, “New finds from Sparta”, W. G. Cavanagh - S. E. C. Walker (edS.), *Sparta in Laconia: Proceedings of the 19th British Museum Classical Colloquium held with the British School at Athens and King’s and University Colleges*, London, 125-140.
- Richter 1954 G. M. A. Richter, *Catalogue of Greek Sculptures*, Cambridge.
- Robertson 1965 M. Robertson, “Greek Mosaics”, *JHS* 85, 72-89.
- Salzmann 1982 D. Salzmann, *Untersuchungen zu den Antiken Kieselmosaiken*, Berlin.
- Sevilla-Sadeh 2021 N. Sevilla-Sadeh, “Dionysian Eros or Erotic Dionysus ? Source and Meanings of Hybridization in the Bacchus Mosaic at the Naples Museum”, *JMR* 14, 289-300.

- Sezer 2015 S. Sezin Sezer, "The Orpheus Mosaic of Prusias ad Hypium", *JMR* 8, 123-140.
- Sweetman 2013 R. J. Sweetman, *The Mosaics of Roman Crete, Art, Archaeology and Social Change*, Cambridge.
- Şahin 2004 D. Şahin, *Amisos Mozaığı*. Ankara.
- Tülek 1998 F. Tülek, *Efsuncu Orpheus*, İstanbul.
- Vermeule 1968 C. C. Vermeule, *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*, Cambridge.
- Waywell 1979 S. E. Waywell, "Roman Mosaics in Greece", *AJA* 83, 3, 93-321.
- Welch 1998 Z. Welch, *The Dionysiac Mosaics of Greece and the Coast of Asia Minor*, Unpublished PhD Thesis, McMaster University.
- Witts 2022 P. Witts, "Seasonal Animals in Roman Mosaics" *JMR* 15, 335-366.
- Wyler 2009 S. Wyler, "Dionysos/Bacchus", *LIMC Supplementum I*, 183-189; *II*, 90-94.